

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Απογευματινή της Κυριακής – 19.10.2003

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΛΑΣ

Να σεβαστούμε την ιστορία, αλλά να ξαναδοούμε τις ερμηνείες της

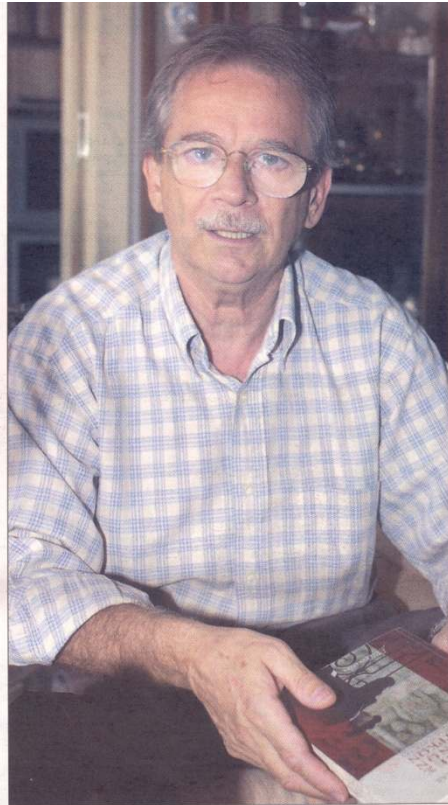
Στη ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΟΝΤΑΡΑΚΗ

Ο Νίτσε έλεγε, «δεν πρέπει να λέμε βρήκα την αλήθεια, αλλά βρήκα μιαν αλήθεια». Τι πιο χαρακτηριστικό από τη φράση αυτή, όταν έχουμε να κάνουμε με την ιστορική αλήθεια, με τους «καλούς» και τους «κακούς», τους νικητές και τους ηττημένους. Όσοι, χαρακτηρισμοί και κρίσεις που προκύπτουν από τα ιστορικά γεγονότα και ερμηνεύονται από την εθνική ταυτότητα ενός λαού. Αποτέλεσμα, Ένα ιστορικό γεγονός έχει τόσες ερμηνείες όσες και τα έθνη που αφορά (καμιά φορά και περισσότερες).



Στην εποχή μας, που η ειρήνη και η συνύπαρξη των λαών είναι το ζητούμενο, το θέμα τίθεται πιο επίκαιρο από ποτέ. Όσοι κοιτούν στο μέλλον και αναζητούν σημεία σύγκλισης και όχι σύγκρουσης, ιδιαίτερα μεταξύ

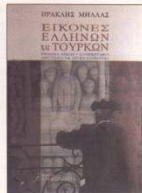
Ο πολιτικός επιστήμονας και μελετητής επί χρόνια της ελληνικής και τουρκικής ιστορίας και του τρόπου με τον οποίο αυτή καταγράφεται στην ιστοριογραφία, στα σχολικά βιβλία και τη λογοτεχνία, μιλά για τις «δύο αλήθειες» Ελλήνων και Τούρκων



Συγγραφέας δύο βιβλίων που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ο καθηγητής γνωρίζει καλά τα προβλήματα και τις διαφορετικές ερμηνείες της ιστορίας των δύο εθνών.



Στην εποχή μας, που η ειρήνη και η συνύπαρξη των λαών είναι το ζητούμενο, το θέμα τίθεται πιο επίκαιρο από ποτέ. Όσοι κοιτούν στο μέλλον και αναζητούν σημεία σύγκλισης και όχι σύγκρουσης, ιδιαίτερα μεταξύ λαών που η ιστορία τους έχει βρει πολλές φορές σε αντίπολα στρατόπεδα, σπέρνονται προς τη μεταμοντέρνα προσέγγιση της ιστορίας. Που δεν σημαίνει ξεχνάω την ιστορία μου, αλλά, πολύ απλά, μαθαίνω να καταλαβαίνω και την ιστορία των άλλων...



«Οι Έλληνες και οι Τούρκοι έχουν ακούσει διαφορετικά πράγματα από τους γονείς και τους παππούδες τους στην παιδική τους ηλικία για τους δύο λαούς. Δεν πρόκειται να μιλήσω γι' αυτά, αν και κανείς δεν τμή τη δική του ιστορία, αν την ξεχνάει ή την παραχαράσσει».

Βιβλία και τη λογοτεχνία, μιλά για τις «δύο αλήθειες» Ελλήνων και Τούρκων

– Μεγαλώνουμε, λοιπόν, στις δύο πλευρές του Αιγαίου, διδασκόμενοι διαφορετικές αλήθειες;

«Ναι, αυτό είναι γεγονός, αλλά δεν είναι καθόλου παράξενο. Είναι δεδομένο πως κάθε έθνος έχει δική του ερμηνεία της ιστορίας» απαντά στην «Α.τ.Κ.» ο πολιτικός επιστήμονας, др Ηρακλής Μήλλας. Μελετητής επί χρόνια της ελληνικής και τουρκικής ιστορίας και του τρόπου που αυτή καταγράφεται στην ιστοριογραφία, στα σχολικά βιβλία και στη λογοτεχνία των δύο χωρών, είναι, επίσης, και συγγραφέας των βιβλίων «Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων» και «Τι πρέπει, τι δεν πρέπει. Οδηγός

συμπεριφοράς για καλύτερες ελληνοτουρκικές σχέσεις», καθώς και ο μοναδικός Έλληνας που κρατά τακτική στήλη σε τουρκική εφημερίδα («Ζαμάν»).

«Νομίζουμε ότι υπάρχει μια αλήθεια, η δική μας μόνο, ενώ πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι υπάρχει και μια δεύτερη αλήθεια στην άλλη πλευρά. Μόνον τότε αλλάζει η σκοπιά που βλέπουμε τα πράγματα».

Πολλαπλές αλήθειες

«Δεν περιμένω να έχουμε κοινή ερμηνεία ιστορίας, από τη στιγμή που υπάρχουν δύο έθνη και άρα διαφορετικά συναισθήματα απέναντι στο

παρελθόν. Για παράδειγμα, εμείς θα συνεχίσουμε να βλέπουμε την Άλωση της Πόλης, ως μέρα θλίψης, και οι Τούρκοι ως μέρα χαράς».

– Ένα ιστορικό γεγονός, λοιπόν, αλλά με πολλές ερμηνείες.

«Αυτό είναι το κλειδί της όλης υπόθεσης. Οτι δεν υπάρχει μια αλήθεια. Αν καταλάβουμε ότι υπάρχουν πολλές αλήθειες, αλλάζει η συμπεριφορά του ανθρώπου. Τότε αναπτύσσουμε έννοιες, όπως ενουναϊότητα, κατανόηση, ανεκτικότητα».

– Πιστεύετε πως οι μεγαλύτερες διαφορές εντοπίζονται στα σχολικά εγχειρίδια;

«Όχι. Νομίζω ότι τα scho-

λικά βιβλία είναι σημαντικά, αλλά είναι το αποτέλεσμα μιας κοινωνικής αντιληψίας. Δεν είναι αυτό που δημιουργεί την κατάσταση. Υπάρχει μια ιστορική αλήθεια, μια εθνική αλήθεια, μια εθνοϊστορία ελληνική και αυτό δημιουργεί τα σχολικά βιβλία. Αυτό που βλέπουμε εκεί υπάρχει και στην ιστοριογραφία και στη λογοτεχνία και στην καθημερινότητα».

– Το να δίνεται απλά μια διαφορετική ερμηνεία ενός γεγονότος είναι ίσως η πλέον «αθώα» και εύλογη εκδοχή. Όταν, όμως, γίνεται παραχαράξη ή συνειδητή παράλειψη ιστορικών γεγονότων;

«Αυτό που λέω ερμηνεία



Συγγραφέας δύο βιβλίων που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ο καθηγητής γνωρίζει καλά τα προβλήματα και τις διαφορετικές ερμηνείες της ιστορίας των δύο εθνών.

ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ



Ελληνοτουρκικά. Ηρακλής Μιχάλης.

Βλέπει εθνικά στερεότυπα εκεί όπου άλλοι βλέπουν εθνικούς εχθρούς.

Προσπαθεί να καταλάβει. Διώκεται.

Ασκή κριτική στο στόμα του λύκου, ασκή κριτική και στο σπίτι του.

Πρεσβεύει ψυχραιμία, κοινό νου, πληροφόρηση.

Βλέπει πίσω από τα διεθνή συμφέροντα και τους πολιτικοστρατιωτικούς

ελιγμούς της Τουρκίας όχι μια αθεράπευτη εχθρότητα,

αλλά μια χρονίζουσα έλλειψη αυτοπεποίθησης και αυτοκυριαρχίας.

Σπουδάζει τις κραυγές της ανασφάλειας. Και (πολύ συγκρατημένα) αισιοδοξεί...

4 Τροχοί

Φεβρουάριος 1997

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΛΑΣ



- Μιλάτε στους «απέναντι» με σύνεση και με επιχειρηματολογία που ούτε οι πλέον κακόπιστοι μπορούν να αγνοήσουν. Κρίνετε δημοσίως τους Τούρκους στη δική τους χώρα. Αυτό είναι μια κατάκτηση, αν σκεφτεί κανείς ότι όπως και όλοι οι άλλοι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης φοβόσασταν κάποτε να μιλήσετε στο δρόμο...
- Όχι, δεν ήταν φόβος. Δηλαδή, τότε δεν είχα ακόμη συνειδητοποιήσει ότι ο φόβος μάς έκανε «κλειστούς». Ήξερα απλώς ότι αυτό κάνουν όλοι, άρα μάλλον αυτό είναι το σωστό. Όχι απλώς να μην εκφράζεσαι, αλλά να μη μιλάς καν ελληνικά στο δρόμο... Μετά, μεγαλώνοντας, κατάλαβα πως τα πράγματα δεν ήταν ιδιότροπα, ήταν άγρια, ήταν σκληρά. Η βουβή ελληνικότητα δεν ήταν θέμα ευγενικής συμπεριφοράς απέναντι στο τουρκικό ιδεώδες. Και σίγουρα δεν ήταν έθιμο της παροικίας μας... Οι «συνήθειές» μας ήταν η έσχατη άμυνά μας...
- Πότε νιώσατε προσωπικά, στο πετσί σας, τη φυλετική έχθρα; Να απειλείται και η ζωή σας ακόμη, από τις μεθοδεύσεις αφελληνισμού της Κωνσταντινούπολης εκ μέρους του τουρκικού στρατού;
- Η απειλή ήταν πάντα «στον αέρα». Δεν είναι δυνατόν να μη θυμάμαι τα «Σεπτεβριανά», όταν σπάσαν τότε και το μαγαζί του πατέρα μου... Τυφλή βία. Ποτέ δεν υπήρξαν αληθινά θετικοί οιωνοί για τη διαίωνηση της ελληνικής παρουσίας στην Τουρκία.
- Ακόμη και το «άνοιγμα» Οζάλ ήταν βραχύβιο, αντιφατικό. Ήμασταν διαρκώς υπό ομηρία. Με αβέβαιο μέλλον και με ανήσυχο παρόν. Το τραγικό στην περίπτωση των Τούρκων είναι ότι αυτοί αισθάνονται μονίμως σε αβεβαιότητα και

ανασφάλεια. Πέρα από το πολιτικό παιχνίδι δηλαδή, διαιώνίζεται μια επικίνδυνη ψυχολογία διαρκούς απειλής. Η τουρκική κρατική οντότητα πάσχει από έλλειψη ψυχραιμίας και αυτοπεποίθησης. Οι στρατιωτικοί και οι διανοούμενοι, αυτοί δηλαδή που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη και καθορίζουν προς τους έξω την εικόνα του «Τούρκου», δεν αισθάνονται να πατούν και τόσο γερά στα πόδια τους. Γι' αυτό και απειλούν τους πάντες και τα πάντα, χωρίς να δικαιολογείται πάντα η στάση τους από τις αντικειμενικές συνθήκες. Αν εγώ έπρεπε να νιώσω με το ζόρι ξεριζωμένος, φανταστείτε πώς νιώθει ο Τούρκος που για λόγους όχι πάντα προφανείς δεν αισθάνεται ασφαλής στο «σπίτι» του. Θυμάμαι πολύ έντονα το «μαύρο» κλίμα της δεκαετίας του '60. Το καινούριο στοιχείο δεν ήταν βέβαια ότι το τουρκικό δημόσιο μάς δυσκόλευε τη ζωή, γιατί αυτό συνέβαινε έτσι κι αλλιώς. Η αποξένωση ήταν το λιγότερο.

Όμως μέσα στο '65, ύστερα από μεθοδευμένη σκληρή στάση, ο πρωθυπουργός της Τουρκίας δήλωσε ότι θα ξανασυμβούν τα «Σεπτεμβριανά». Έτσι. Ορθά κοφτά. Ε, είδαμε όλοι το αδιέξοδο...

- Τύποις, ήσασταν τούρκος πολίτης... Μάλιστα, χαίρατε και θετικής φήμης από τα νεανικά σας χρόνια. Υπήρξατε πρωταθλητής, με την Εθνική Τουρκίας, στα 100 και στα 200 μέτρα. Το 1962. Από την άλλη βέβαια λάβατε μέρος στο φοιτητικό κίνημα, μεταξύ '60-'68, υπήρξατε μέλος του Εργατικού Κόμματος, ήσασταν δημοφιλής ανάμεσα στους αριστερούς τούρκους διανοούμενους...

- Είχα τουρκική υπηκοότητα και συμμετείχα στα κοινά, όμως ήμουν υπό διωγμόν. Ήταν έτοιμοι να παραβιάσουν το ίδιο τους το σύνταγμα, περιφρονώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα, απειλώντας τη ζωή όποιου τούρκου

πολίτη θεωρούσαν ξένο στοιχείο, ζωντανή απειλή, ασύμφορη παρουσία. Φοβήθηκα... Ιδίως τότε, το '65. Παρ' όλα αυτά, κάθισα και έγραψα μια ανοιχτή επιστολή προς τον πρωθυπουργό, επισημαίνοντας ότι κανονικά θα έπρεπε να μην προβαίνει σε τέτοιου είδους δηλώσεις και ότι αντ' αυτών όφειλε να υποστηρίξει ότι στη χώρα του δεν κρατούνται πολίτες ως όμηροι, χρήσιμοι για τον εκβιασμό της Ελλάδας και των συμμάχων της...

- Αποτέλεσμα;

- Αποτέλεσμα ήταν να υποστώ πολύ δυσμενή μετάθεση υπηρετώντας στον τουρκικό στρατό. Ήταν ένα είδος εξορίας. Η γυναίκα μου είχε απελπιστεί πως δε θα με ξανάβλεπε ζωντανό. Πήγα σε ένα «ειδικό» τάγμα, χωρίς άδειες, σε πολύ αντίξοες συνθήκες. Ήμουν μαζί με έναν Κούρδο και έναν Τούρκο διανοούμενο... Τιμωρήθηκα, γιατί τόλμησα να γράψω «προσβλητική» άποψη. Μετά, λίγο καιρό από την πρόσληψή μου σε ημικρατική εταιρία, με απέλυσαν άνευ λόγου και αφορμής. Κατόπιν εντολής του προέδρου της, Κοργκούτ Οζάλ, νυν βουλευτή και αδελφού του Τοργκούτ Οζάλ... Φυσικά, αναγκάστηκα να μεταναστεύσω. Πήγα στην Ιταλία, γιατί στην Ελλάδα ήρθε η χούντα, και αργότερα ήρθα στην Ελλάδα, καθώς ήταν και αδύνατο να γυρίσω στην Τουρκία λόγω του εκεί ραξικοπλήματος!

- Και παραμείνατε εδώ.

- Ναι, ήταν επιθυμία μου, αλλά το ευνόησαν όπως βλέπετε και οι συνθήκες.

- Ποιες συνθήκες σας επέτρεψαν να ιδρύσετε τμήμα Ελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας;

- Αυτό συνέβη πολύ αργότερα. Το 1990. Μου ζητήθηκε από ανθρώπους του πανεπιστημίου, που ήρθαν στην Ελλάδα αναζητώντας το κατάλληλο πρόσωπο. Εγώ ήμουν ήδη γνωστός από τις μεταφράσεις μου ελλήνων ποιητών στα τουρκικά.

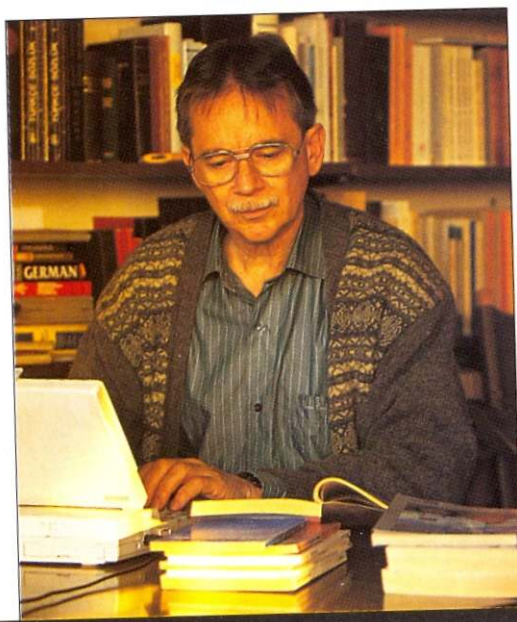
- Ποια έργα έχετε μεταφράσει και εκδόσει στην Τουρκία;

- Αρκετά... (χαμογελάει με συγκρατημένη ικανοποίηση). Άπαντα Σεφέρη, Άπαντα Καβάφη. Ποιήματα Γκάτσου. Τέσσερα-πέντε βιβλία του Ρίτσου. Δύο του Ελύτη. Επιλογές από είκοσι περίπου ποιητές δημοσιεύτηκαν σε διάφορα περιοδικά. Έχω επίσης παρουσιάσει στην Τουρκία τις απόψεις σαράντα, περίπου, ελλήνων ιστορικών και σχολιαστών των ελληνοτουρκικών ζητημάτων. Προς γνώσιν...

- Χαίρετε τελικά εκτιμήσεως ή τουλάχιστον επιστημονικής αξιοπιστίας στους ακαδημαϊκούς κύκλους της γείτονος χώρας... Δικές σας μελέτες έχετε εκδόσει στα τουρκικά;

- Ναι, δύο βιβλία, ένα για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και ένα ιστορικό. Δεν υπήρχε στην Τουρκία κανένα αξιόπιστο βιβλίο Ελληνικής Ιστορίας... Αυτό τον καιρό γράφω και το διδακτορικό μου στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας.
- **Με θέμα;**
- Η εικόνα του Έλληνα στην Τουρκική Λογοτεχνία... Θα πρέπει όμως να υπογραμμίσουμε κάτι σημαντικό σχετικά με το προηγούμενο βιβλίο, αυτό της Ιστορίας. Έχει μια ιδιαιτερότητα που σας ενδιαφέρει... (Μου δίνει τον τόμο).
- **Ποια είναι αυτή, πέρα από το γεγονός ότι είναι γραμμένο σε άπταιστα τουρκικά εκ των οποίων δεν γνωρίζω ούτε λέξη;**
- (γέλια). Περιέχεται στο βιβλίο μια σκληρή κριτική της τουρκικής ιστοριογραφίας σε θέματα Ελλάδας. Δε θέλω να το υπερηφανευτώ, αλλά είναι η πρώτη φορά που γίνεται κάτι τέτοιο και που, χωρίς φόβο και πάθος, η κριτική αυτή δημοσιεύεται εκεί όπου πρέπει να δημοσιευτεί. Και λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν...
- **Έχετε κάνει και την αντίστροφη πορεία. Από τουρκικό πρωτότυπο σε ελληνική μετάφραση.**
- Ναι, βέβαια. Έχω μεταφράσει στα ελληνικά τούρκους ποιητές λιγότερο ή περισσότερο γνωστούς. Όπως τον Nazmi Akiman, που έχει διατελέσει και πρέσβης εδώ στην Ελλάδα. Και έναν από τους κορυφαίους ποιητές του 14ου αιώνα τον Yunus Emre...
- **Φαντάζομαι ότι σας αφορά άμεσα και η εικόνα του Τούρκου στην ελληνική λογοτεχνία και παιδεία. Η δημιουργία του στερεότυπου που αναδεύεται στη σκέψη μας κάθε φορά που τα ελληνοτουρκικά «ανάβουν», δηλαδή σχεδόν κάθε μέρα...**
- Σαφώς και με αφορά άμεσα. Μια φοιτήτριά μου, που κάνει το διδακτορικό της εδώ στην Αθήνα, έχει αυτό ακριβώς το θέμα. Με το οποίο κι εγώ καταπιάνομαι στη δική μου διατριβή συγκρίνοντας τη μία και την άλλη «εικόνα», εικόνες του «άλλου» δηλαδή. Κάθε εθνογένεση, για να το πούμε συνοπτικά, δημιουργεί σχηματικές εικόνες των «άλλων», των «ξένων», των «εχθρών», κ.λπ., οριοθετώντας την ταυτότητά της. Ψάχνοντας τα όριά της.
- **Σαν να λέμε ότι καθένας από μας προσδιορίζει τον εαυτό του διαλέγοντας τι δεν είναι σε σχέση με τους άλλους. Ακόμη και αν διαλέγει ό,τι τον συμφέρει να μην είναι!**
- Είναι η αυτοάμυνα, είναι το ένστικτο αυτοσυντήρησης πανίσχυρο σ' αυτό το παιχνίδι. Και η επιθυμία εξωραϊσμού του εαυτού του, που επιστρατεύει ακόμη και το ρατσισμό όποτε χρειαστεί... Εμείς λοιπόν χρησιμοποιούμε υποτιμητικά την εικόνα του Τούρκου, το στερεότυπο, για να πούμε «εμείς δεν είμαστε αυτό». Και αντιστρόφως οι από κει κάνουν το ίδιο. Υπάρχει όμως κάτι μοναδικό στην Ιστορία των δύο λαών που δεν πρέπει να μας διαφεύγει. Είναι ένα στοιχείο που καθορίζει ακόμη τις τεταμένες σχέσεις μας. Το ότι φτιάξαμε τα κράτη μας πολεμώντας ο ένας εναντίον του άλλου. Είμαστε «εθνικοί εχθροί». Κάτι που πυροδοτεί, θα έλεγα, εχθρότητα εις το τετράγωνο. Δηλαδή υμνώντας την ιστορική γέννηση του κράτους τους οι Αμερικάνοι, ας πούμε, μιλούν για την απελευθέρωσή τους από τους Άγγλους, αλλά οι Άγγλοι όχι. Ή, για να επιστρέψουμε στα Βαλκάνια, οι Βούλγαροι μιλούν από τα γεννοφάσκια τους κατά των Τούρκων, αλλά οι Τούρκοι που δεν ίδρυσαν κράτος πολεμώντας Βούλγαρους δεν έχουν λόγο να ανταποδώσουν.

...για τα
...στα,
...αφη-
...ους,
...υρία
...στα



ο
β
ς
λ
τ
Σα
δι
αν

- **Ναι, αλλά εδώ δε μιλάμε πια για εθιμική εχθρότητα και μόνο. Μιλάμε για διαπλεκόμενα επίπεδα απειλής προς την Ελλάδα και την Κύπρο. Μιλάμε για ενδείξεις 'τουλάχιστον ενδείξεις' δολιοφθοράς σε βάρος των δασών μας, στην οποία προέβησαν Τούρκοι «παρακρατικοί». Και αλίμονο σε όλους μας, και στους διπρόσωπους εταίρους μας μαζί, αν αύριο το πρωί ξυπνήσουμε και ακούσουμε, έστω και από δημοσιογραφική γκάφα, ότι τούρκοι κομάντος δηλητηρίασαν τη λίμνη του Μαραθώνα...**

- Σίγουρα τα προβλήματα είναι περίπλοκα και μεγάλα. Επιπλέον οι Τούρκοι είναι πιο ανασφαλείς από εμάς, για συγκεκριμένους λόγους, πράγμα που τους καθιστά δυνάμει πιο επικίνδυνους ή, τουλάχιστον, μονίμως απειλητικούς. Λόγω βαθύτατα ριζωμένων φοβιών. Δυστυχώς σήμερα και μάλλον για πολύ καιρό ακόμη, η Τουρκία ως κρατική οντότητα δε θα έχει αυτοπεποίθηση. Οι πολιτικοί της βιώνουν έντονα το αίσθημα της αστάθειας, οι στρατιωτικοί της τρέμουν στην ιδέα απόσχισης των Κούρδων, διεκδίκησης αυτοδιοίκησης εκ μέρους των Αρμενίων, κ.λπ. Είναι ψυχαναγκαστική η συμπεριφορά των «εγκεφάλων» της, δεν είναι ψυχραιμική, δεν είναι φυσιολογική. Είναι παρανοϊκή!

- **Μη μου πείτε ότι νιώθουν σαν κνηγμένο ζώο στριμωγμένο στη γωνία;**

- Και όμως έτσι νιώθουν. Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά στα λογίδια των παιτιών τους. Το α και το ω κάθε εθνικού υμνολογίου είναι αναφορές στην «ακεραιότητα» της χώρας, στη «δύναμη» του κράτους, στο ότι η Τουρκία «δε φοβάται» τίποτα και κανέναν! Επίμονες αναφορές, που φανερώνουν την προσπάθεια απόκρυψης των ακριβώς αντίθετων αισθημάτων. Η σιγουριά για το μέλλον προπαγανδίζεται, αντί να θεμελιώνεται, όπως είναι το λογικό. Στη γενική ανασφάλεια συντείνει και το ανύπαρκτο σε μας, γι' αυτό και σχεδόν ακατανόητο, πρόβλημα ταυτότητας που έχουν. Στην ερώτηση που θέτουν στον εαυτό τους, στο απλό για μας «τι είμαστε;», η απάντηση που δίνουν οι Τούρκοι δεν είναι μία. Υπάρχουν διστάμενες απόψεις, συγκρουόμενα ρεύματα, αντιδράσεις... Οι Κεμαλιστές νιώθουν να απειλούνται από τη δύναμη του Ισλάμ. Οι Ισλαμιστές μάχονται τις Δυτικές ιδέες. Οι Κούρδοι διαθέτουν «καθαρή» ταυτότητα και γι' αυτήν πολεμούν. Άλλες εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες αντιδρούν στη στρατιωτική και πολιτική καταπίεση...

- **Βγαίνουν στους δρόμους και καταγγέλουν τη διαφθορά του κράτους και τις ωμότητες των παραστρατιωτικών και των μαφιόζων της παραεξουσίας...**

- Η Τουρκία ως συννονθύλευμα! Σε τέτοιες συνθήκες η έννοια της ψυχραιμίας είναι άγνωστη. Ειδικά στα επιτελεία των στρατιωτικών, που είναι αδύνατον να αποστασιοποιηθούν από τα πεδία των μαχών για να δουν το «Κουρδικό» ζήτημα με ψυχρό μάτι... Είναι τέτοια τα καθημερινά προβλήματα, που ακόμη και η

πολυδιαφημισμένη από τους ίδιους, με προεξάρχουσα την κυρία Τσιλέρ, «απόβαση στα Ίμια», το άλλο βράδυ της κρίσης ήταν τρίτη-τέταρτη είδηση στα κανάλια τους... Πρωτίστως τους ανησυχεί το θεσμικό τους μέλλον. Αν θα καταρρεύσουν ή όχι, σαν την Οθωμανική αυτοκρατορία.

Ο κύριος Μήλλας επέμεινε ότι: «καμία συνθήκη δε δίνει το δικαίωμα στη μια πλευρά να παρανομεί, όταν και η άλλη παρανομεί. Τα μειονοτικά δικαιώματα δεν πρέπει να θεωρούνται ως απορρέοντα από διακρατικές συμφωνίες, αλλά ως μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πρέπει να σέβεται και να υποστηρίζει κάθε χώρα. Πιστεύω ότι κάποτε θα κυριαρχήσει και στην Τουρκία αυτή η αντίληψη... Ωστόσο, όταν γίνει αυτό στο μέλλον, θα υπάρχουν πλέον Ρωμιοί στην Πόλη; Θα υπάρχει ακόμη το Πατριαρχείο;

Ηρακλής Μήλλας

«Οι αντιλήψεις μας είναι που μας κάνουν Έλληνες ή Τούρκους»

Πρωταθλητής στον τουρκικό στίβο στα 100 μέτρα, ιδρυτής του τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, διδάσκει σήμερα τουρκική λογοτεχνία και ιστορία στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

«**Μ**ήπως είστε από αυτούς που δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε Έλληνες;»

Στα τουρκικά αυτή η πρόταση είναι μια λέξη με 42 χαρακτήρες... Έτσι άρχισε η κουβέντα με τον *Ηρακλή Μήλλα*, με ένα μάθημα τουρκικών, αυτής της λογικής, μαθηματικής γλώσσας με τους απίστευτους δηνητικούς χρόνους. Το βιβλίο του, «*Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων*» (εκδ. Αλεξάνδρεια), είναι μια μελέτη για τη σχέση των δυο λαών στο επίπεδο των παραστάσεων και των στερεοτύπων μέσα από σχολικά βιβλία και μυθιστορήματα.

Είστε ένας άνθρωπος με δυο πατρίδες;

Είμαι Έλληνας. Είμαι 62 χρόνων και ήρθα στην Ελλάδα στα 31. Θα μπορούσα να πω ότι είμαι μισός και μισός, αλλά δεν μου αρέσουν τα μισά πράγματα. Έχω ζήσει και στις δυο χώρες, έχω ενταχθεί πλήρως και στις δυο κοινωνίες. Ωστόσο, δεν πίστευα ποτέ ότι ανήκα σε μειονότητα. Έλαβα μέρος στην πολιτιστική, αθλητική, πολιτική, επαγγελματική και ακαδημαϊκή ζωή εκείνου του τόπου. Είμαι τουρκός πολίτης, αλλά στην Τουρκία ήμουν πάντα –στην καλύτερη περίπτωση– ένας καλός Έλληνας. Και, βέβαια, μεγαλώνοντας στην Κωνσταντινούπολη μεγάλωνα μαζί μου και οι απορίες: «*Γιατί μας φέρονται έτσι?*»

Ασχολήθηκα, λοιπόν, με το χώρο των προκαταλήψεων, των αδικημένων, των εθνικών αντιπαράθεσεων. Και θεώρησα ότι, αφού μιλούσα και τις δυο γλώσσες, έπρεπε να κάνω κάτι, να ασχοληθώ με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

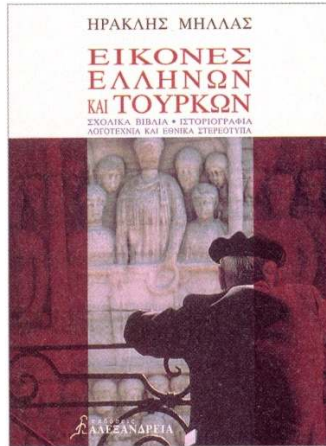
Ποια είναι, λοιπόν, η εικόνα που έχουν σήμερα οι Τούρκοι για τους Έλληνες;

Αν το βιβλίο μου έχει ένα σκοπό, είναι να δείξει ότι δεν υπάρχει μια εικόνα του Έλληνα στην Τουρκία, υπάρχουν δυο, τρεις ή τέσσερις. Κι αν δεν το καταλάβουμε και δεν το βιώσουμε αυτό, θα έχουμε εμείς μια εικόνα για τον Τούρκο. Και καλό θα είναι να έχουμε κι εμείς δυο-τρεις διαφορετικές εικόνες για τους Τούρκους.

Πάντως, ο όρος «τουρκοκρατία» συνεχίζει να έχει ειδικό βάρος στο συλλογικό ασυνείδητο των Ελλήνων...

Θα σας πω τι λέει ένας φίλος μου. «*Αντί την τουρκοκρατία οι Τούρκοι την ξεπέρασαν, εμείς ακόμη δεν μπορούσαμε.*» Η τουρκοκρατία είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα αποδιοπομπαίου τράγου.

Συγκρούονται η Δύση με την Ανατολή όταν η Ελλάδα έρχεται σε αντιπαράθεση με την Τουρκία;



Φυσικά, υπάρχει ο γεωγραφικός χώρος που προσδιορίζει τους ανθρώπους, αλλά είναι, νομίζω, ένα καθαρά εθνικό ζήτημα. Οι αντιλήψεις των ανθρώπων είναι που τους κάνουν Έλληνες ή Τούρκους. Επεξεργαζόμαστε την ιστορία, την εντάσσουμε σε ένα πλαίσιο και νιώθουμε ασφαλείς. Το ίδιο κάνουν και οι απέναντι. Συγκρούονται, λοιπόν,

δυο αντιλήψεις, δυο ερμηνείες της ιστορίας. Από τις λέξεις που χρησιμοποιούμε (*Κωνσταντινούπολη* ή *Ιστανμπούλ*) και τον τρόπο που επιλέγουμε να θυμόμαστε την ιστορία αντιλαμβάνεστε ότι έχουμε ο καθένας το δικό του «ρεπερτόριο» που ξεφρνιάζει το ίδιο τον άλλον.

Μεταφράσατε στα τουρκικά ποιητές όπως τον Καβάφη και τον Σεφέρη. Ποιο ελληνικό βιβλίο θα θέλατε να δείτε να διδάσκετε στα τουρκικά σχολεία;

Η μετάφραση της ποίησης δεν είναι δουλειά, είναι ανάγνωση, απόλαυση. Θα πετύχει μόνο αν αγαπάς το ποίημα που θέλεις να μεταφράσεις. Όσο για το ελληνικό βιβλίο που θα ήθελα να δω στα τουρκικά σχολεία είναι «*Ο Βίος Τον Ισμαήλ Φερικ Πασά*» της *Ρέας Γαλανάκη*. Στα ελληνικά σχολεία θα ήθελα να διδαχτεί ένας μεγάλος ανθρωπιστής, ο *Σαΐ Φαϊκ*.

Στο καινούριο σας βιβλίο που κυκλοφορεί αυτό το φθινόπωρο ταυτόχρονα σε τρεις γλώσσες (ελληνικά, τουρκικά και αγγλικά) κάνετε μια άλλη προσέγγιση των ελληνοτουρκικών σχέσεων...

Τα πράγματα είναι τόσο σοβαρά που καταντούν ενοχλητικά. Έχουμε μια προκατάληψη, μια εμπάθεια που μας περιορίζει να σκεφτόμαστε ελεύθερα. Έτσι αναγκάστηκα να το ρίξω στα αστεία. Ο τίτλος του βιβλίου είναι «*Τι Πρέπει, Τι Δεν Πρέπει Για Να Έχουμε Καλύτερες Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*» («*Do's And Don'ts For Better Greek-Turkish Relationships*»). Ξεκινά με δυο μύθους. Οι Έλληνες λένε: «*Εμείς ζούσαμε εντιχόμενοι μέχρι που ήρθατε εσείς.*» Οι Τούρκοι απαντούν: «*Όταν ήρθαμε εμείς, δεν βρήκαμε Έλληνες, βρήκαμε Ρωμαίους, μια διαλυμένη ρωμαϊκή αυτοκρατορία...*» Άκρη δεν βγαίνει. Αν θέλουμε ποτέ να συνεννοηθούμε, θα πρέπει να δούμε πίσω από τους μύθους... ■

«Ασχολήθηκα με το χώρο των προκαταλήψεων και των εθνικών αντιπαράθεσεων...»

Ν. Ιωνία: Δωρεάν μετακίνηση δημοτών προς τις ακτές από σήμερα

ΑΡΧΙΖΟΥΝ από σήμερα τα δρομολόγια λεωφορείων από το Δήμο Νέας Ιωνίας για τη δωρεάν μετακίνηση των δημοτών προς τις παραλίες Αναύρου και Αλυκών. Η δημοτική αρχή Νέας Ιωνίας αποφάσισε τελικά να μην περικήσει το "μπάνιο του λαού", παρά τη δεινή οικονομική κατάσταση και τις υποχρεώσεις προηγούμενων ετών προς το Αστικό ΚΤΕΛ που φθάσαν τις 70.000 ευρώ. Η απόφαση ελήφθη μετά από έντονο προβληματισμό για το αν έπρεπε ο Δήμος να επιβαρυνθεί ακόμη περισσότερο απέναντι στο Αστικό ΚΤΕΛ, το οποίο διεκδικεί άμεσα τακτοποίηση των παλιότερων οφελών. Τελικά, όμως, επικράτησε η άποψη ότι ο Δήμος θα πρέπει να παράσχει στους δημότες και φέτος τη δυνατότητα δωρεάν μετακίνησης προς τις κοντινές παραλίες, έστω και με περικοπές για το μήνα αυτό. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με συμφωνία απόφαση του Δ.Σ. της ΔΕΜΚΑ τα δωρεάν δρομολόγια για τα "μπάνια του λαού" θα αρχίσουν από σήμερα και θα διαρκέσουν έως 14 Αυγούστου και θα καλύπτουν όλες τις συνολικές του Δήμου, όπως και το Δημοτικό Διαμέρισμα Γλαφυρών. Δύο λεωφορεία του Αστικού ΚΤΕΛ θα ξεκινούν από Μελισσατικά και Φυτικού και ένα του Υπεραστικού ΚΤΕΛ από τις Γλαφυρές, πραγματοποιώντας δρομολόγια στις εξής διαδρομές: Τη διαδρομή: Μελισσατικά (9:30 π.μ.), Αγ. Σπυριδιανός,

Ηρακλής Μήλλας, Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

"Η Ελλάδα δεν ακολουθεί πολιτική υποχωρήσεων απέναντι στην Τουρκία"

Συνέντευξη **ΣΩΤΗΡΗΣ ΛΕΤΣΙΟΣ**



Η Τουρκία πρέπει να επιστρέψει θετικά μηνύματα από την Ε.Ε. διαφορετικά θα επικρατήσουν οι εθνικιστές και οι ξενοφοβικοί. Αυτό υποστηρίζει ο κ. Ηρακλής Μήλλας, διδάκτωρ πολιτικών επιστημών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και γηγενής των τουρκικών θεμάτων, λέγοντας ακόμη ότι ωφέλιμο μακροπρόθεσμα την Ελλάδα να συνεχίσει τις επαφές και το διάλογο με την τουρκική πλευρά. Διαπισώνει ότι τόσο Ελλάδα και Τουρκία διατηρούν εδώ και 20 χρόνια την ίδια πολιτική στις διμερείς σχέσεις. Εκτιμά ακόμη ότι το πρόβλημα στην εκλογή του νέου προέδρου στην Τουρκία αποτελεί απλά την κορυφή του παγόβουνου.

Μηαικά όμως έθεσε ως όρο αυτό το πρόσωπο να είναι εξαικονομικό. Σε αυτή την περίπτωση ο Ερντογάν δήλωσε ότι είναι διατεθειμένος να πάει σε δημοψήφισμα ώστε ο λαός να εκλέξει τον Πρόεδρο. Τα πράγματα παραμένουν εσιμώμενα πολύ ρευστά.

- Πιλοτάει η ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών στην Τουρκία και από ό,τι φαίνεται βρισκόμαστε κοντά στην εκτίναξη της πολιτικής κρίσης καθώς το Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα, που βρίσκεται στην αντιπολίτευση, συμφωνήσει στο θέμα της εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας...

- Αν και σφραγίστηκε διαφανεί κώτι τέτοιο, τα καινούργια δημοσιεύματα των τουρκικών εφημερίδων επισημαίνουν ότι σε αυτό το θέμα υπάρχει μεγάλη διαφωνία μεταξύ Ερντογάν και Μιχαϊλά. Ο Ερντογάν έχει δηλώσει ότι θα καταβληθεί προσπάθεια για να φτάσουν σε συμβιβασμό φέρνοντας μια λύση από υποψηφίους για να καταλήξουν σε κοινό Πρόεδρο. Ο

- Ο Ερντογάν αισθάνεται ότι είναι κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού και ότι έχει τη δυνατότητα να προβεί σε διαφορετικούς χειρισμούς;

- Το πιο πιθανόν είναι να κερδίσει περισσότερους ψήφους το κόμμα των ισλαμιστών, αλλά επειδή θα μπει στη Βουλή και ένα τρίτο κόμμα δεν θα έχει την πλειοψηφία. Είναι ώστε να εκλέξει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Αυτό θα προκαλέσει προφανώς μια σύγκρουση και έτσι θα παραμείνουν ανοικτά πολλά σενάρια. Το θέμα του Προέδρου αποτελεί όμως την κορυφή του παγόβουνου. Το πρόβλημα βρίσκεται στη σύγκρουση ανάμεσα στους ισλαμιστές, σε όσους θέλουν την Ε.Ε., πρώην αριστερά που επιστούν περισσότερο δικαιώματα, και από την άλλη πλευρά στο Λαϊκό Κόμμα του Μιχαϊλά,

τους εθνικιστές του Μπακσελί, και άλλα μικρότερα κόμματα.

- Οι ισλαμιστές μπορούν να αποδειχθούν περισσότερο φιλοευρωπαϊστές αλλά και πιο αξιόπιστοι συνομιλητές με την Ε.Ε.;

- Βρέθηκα πριν από λίγο καιρό στο Στρασβούργο με μια ομάδα Τούρκων πανεπιστημιακών και προσπαθήσαμε να εξηγήσουμε τη σημερινή περίπλοκη κατάσταση στην Τουρκία. Είναι δύσκολο να χαρακτηρίσει κάποιον στην Τουρκία ότι ανήκει στην αριστερά ή ότι δεξιά, ή ότι έχει προοδευτικές ή συντηρητικές θέσεις. Είναι απαραίτητο να μελετήσει πρώτα από όλα ποιες θέσεις διατηρούν ή κάθε μια πλευρά για ζητήματα όπως το Κουρδικό, την Ε.Ε., το θέμα του σπέρτος, τη θέση του Ισλάμ στην τουρκική κοινωνία. Μόνο εάν εξετάσουμε τα προγράμματα του κάθε κόμματος θα κατανοήσουμε πλήρως ποιος είναι πραγματικά προοδευτικός και ποιος όχι. Στην Τουρκία οι όροι και οι προσδιορισμοί δεν μιν βοήθουν.

- Απέναντι σε αυτή την κατάσταση ποια στάση πρέπει να πάρουν Ε.Ε. και Ελλάδα;

- Αυτή την στιγμή η Τουρκία πρέπει να εσπρωξει θετικά μηνύματα διαφορετικά θα επικρατήσουν οι εθνικιστές και οι ξενοφοβικοί. Εάν διατηρηθεί η ελπίδα ότι θα ενταχθεί πλήρως στην Ε.Ε. τότε δημιουργούνται ευνοϊκές προϋποθέσεις για να μετρεληθεί σε μια δημοκρατική κοινωνία.

- Η αντιτουρκική στάση του νέ-

ου Γάλλου προέδρου Νικολά Σαρκοζί είναι κακή για δημοσιογραφία ένα ακόμη πιο αρνητικό κλίμα στην Ευρώπη απέναντι στην Τουρκία;

- Το αντιτουρκικό ρεύμα είναι τόσο ισχυρό τόσο στους ευρωπαϊκούς λαούς όσο και στις αντίστοιχες κυβερνήσεις. Δεν χρειαζόταν να εκλεγεί ο Σαρκοζί για να το δούμε. Η διαφορά είναι ότι αυτός μίλησε πιο θραυρά, ενώ άλλοι οι άλλοι κρυβόντουσαν έως τώρα και φέρθηκαν με πιο πολιτικάντικο τρόπο. Το αντιτουρκικό πνεύμα είναι δικαιολογημένο αφού η Τουρκία αποτελεί μια προκλητική χώρα. Τους διαφεύγει όμως ότι δεν αναφερόμαστε στη σημερινή Τουρκία αλλά σε μια χώρα που θα έχει αλλάξει μετά από κάποια χρόνια. Εξάλλου και οι ίδιοι οι Τούρκοι παραδέχονται ότι δεν είναι ακόμη έτοιμοι.

- Η ελληνική πλευρά μήπως θα έπρεπε να αναπροσαρμόσει τη στάση της απέναντι στην Τουρκία;

- Η σημερινή κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να συνεχίσει την πολιτική των επαφών και του διαλόγου αλλά και της υποστήριξης του σπέρματος της Άγκυρας για ένταξη. Αυτό ωφέλιμο μακροπρόθεσμα και τις δύο χώρες. Δεν βλέπω ότι ακολουθούμε πολιτική υποχώρησης αν αντίθετα με ό,τι πιστεύουν κάποιος άλλοι. Και βέβαια έχουμε θέσει ορισμένους όρους, με τη διαφορά όμως ότι αυτοί οι όροι έχουν τεθεί με έναν άλλο τρόπο. Όχι μέσα στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών αλλά των ευρωτουρκικών σχέσεων. Από το να δημι-

ουργούμε μια άσκημη ένταση και έναν εκκευρισμό, έχει σημασία να κρατάμε εμείς το τελευταίο χαρτί και η άλλη πλευρά να το γνωρίζει αυτό. Και εμείς αλλά και οι γείτονες συνεχίζουμε να κρατάμε τα τελευταία 20 χρόνια την ίδια γραμμή, με το ίδιο επιχείρημα και αιτήματα.

- Ως προς τις εξελίξεις στην Κύπρο βλέπουμε ότι διακρίνεται η τριμερής συνεργασία ανάμεσα σε ΔΗΚΟ, ΕΔΕΚ και ΑΚΕΛ, η οποία συγκροτούσε τον κυβερνητικό συνασπισμό στην Κύπρο υπό τον Πρόεδρο Τάσο Παπαδόπουλο. Πώς βλέπετε αυτές τις εξελίξεις;

- Οι τουρκικές εφημερίδες γράφουν ότι με αφορμή αυτή την εξέλιξη διαπιστώνεται βάσιμη η ελπίδα να λυθεί το Κυπριακό. Μας διαφεύγει η σημασία της τουρκικής πολιτικής πύνα στο σκέδιο Ανάν. Δεν καταλάβαμε ότι ο Ερντογάν κατάφερε όχι μόνο να βγάλει ένα θετικό αποτέλεσμα με αφορμή το σκέδιο Ανάν, αλλά και να παρακλίψει τον Ντενκτάς με κίνδυνο να χάσει όχι μόνο την εξουσία αλλά και τη ζωή του. Η Τουρκία έκανε ένα σημαντικό βήμα, μια σοβαρή παραχώρηση την οποία δεν αντήληφθηκαμε. Η κυβέρνηση στην Τουρκία μπορεί να ανατρέψει τις αποφασίες μεσο στην Τουρκία και να βγάλει μια απόφαση που δεν την θέλει ούτε ο Ντενκτάς, ούτε το στρατιωτικό κατεστημένο, ούτε το Βοθύ κράτος. Η κοινή γνώμη της Ε.Ε. εκτιμά ότι η Τουρκία έκανε ό,τι έπρεπε να κάνει ενώ ο Τάσος Παπαδόπουλος δεν φάνηκε συνεπής.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΛΑΣ

Η Τουρκία ανάμεσα σε δύο πόλους

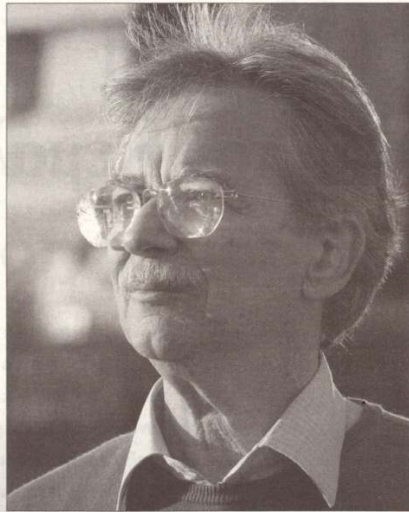
Πώς οι Ισλαμιστές εμφανίζονται πιο ευρωπαϊστές από τους κεμαλικούς

Στον ΜΑΝΩΛΗ ΒΑΣΙΛΑΚΗ

Υστερα από πολλές δεκαετίες, σήμερα στην Τουρκία υπάρχει μια κοινοβουλευτική εξουσία, η οποία δεν ακολουθεί την «επίσημη κρατική γραμμή». Το Ισλαμικό Κόμμα του Ερντογάν ήρθε στην εξουσία όντας σε σύγκρουση με το «κατεστημένο». Κατά μια έννοια η νέα εξουσία δεν αναγνωρίζει, αν και αυτό το εκδηλώνει πολύ διακριτικά, τη νομιμότητα του «κατεστημένου». Ο κ. Ηρακλής Μίλλας, που διδάσκει τουρκική Ιστορία και Λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο του Άγκαιου, είναι ούγουρος ότι το κρηλικό κρηλικό

— Ποιο είναι το τουρκικό «κατεστημένο»;
«Μια ελίτ, δυνάμεις δηλαδή οι οποίες ίδρυσαν το νέο τουρκικό κράτος το 1923, αποτέλεσαν τον κινητήριο μοχλό των πολιτικών εξελίξεων τις τελευταίες δεκαετίες. Η στρατιωτική ηγεσία είναι η βάση, αλλά και τα ανώτερα στελέχη του Σώματος της Δικαιοσύνης, όπως και μέρος του διπλωματικού σώματος αποτελούν τον κορμό του κατεστημένου. Αυτές οι δυνάμεις εξασφαλίζουν τη συνέχεια και «συνέπεια» της κρατικής πολιτικής. Συχνά αυτές οι δυνάμεις ήρθαν σε σύγκρουση με την πολιτική και εκλεγμένη ηγεσία της χώρας. Τότε, εκδηλώθηκαν τα γνωστά πραξικοπήματα και επεμβάσεις (1960, 1971, 1980, 1997)».

— Πώς ορίζουν την Τουρκία. Η Ελλάδα π.χ. δεν μπορεί να καταλάβει τι γίνεται στη γείτονα. Θυμηθείτε τι σουσαρπίδες έχουν γραφεί τα τελευταία χρόνια για τον δόξαν "επερχόμενο κίνδυνο του ισλαμικού φονταμενταλισμού" στην Τουρκία! Γιατί τα λέγαμε αυτά; Από άγνοια βασικά και επειδή μας άρεσε να εμφανιζόμαστε ως στυλοβάτες της "ακραϊότητας" του δυτικού κόσμου ή για να δυσφημήσουμε τους "εχθρούς" μας;
«Τελικά, εμφανίστηκαν οι Ισλαμιστές. Και τώρα ορισμένοι αποθεύονται τις ελπίδες τους στους Ισλαμιστές! Από πού ξεκίνησα με; Αυτό είναι το μεγάλο ερώτημα. Οι Ισλαμιστές μένουν πιστοί



αυταρχισμού μέσα στο ευρωπαϊκό κατεστημένο και να μπορούν να εκφράζονται πιο ελεύθερα. Η Ε.Ε. εξασφαλίζει την άνεση της θρησκευτικής έκφρασης, κάτι που περιορίστηκε δραστήσια στην εποχή του Κεμάλ και πτότερα μέχρι σήμερα στο όνομα της εκκοσμίκευσης».

Αυτά τα ερωτήματα μπορεί να απαντηθούν σχετικά σύντομα. Τις επόμενες εβδομάδες, οι εξελίξεις στο Κυπριακό θα μας παράσχουν μερικές ενδείξεις. Αλλά το σημαντικό που θα πρέπει να επισημάσουμε είναι ότι οι Ισλαμιστές, σε αντίθεση με τους εθνικιστές (λ.χ. Μπαχτσελί) ή με τους κεμαλιστές (για άλλη εκδοχή του εθνικισμού), έχουν άλλες ανησυχίες και προβληματισμούς από αυτούς των εθνικιστών. Στις

— Βλέπουμε το παράδοξο οι Ισλαμιστές να εμφανίζονται πιο ευρωπαϊστές από το κρηλικό
«Οι Ισλαμιστές βλέπουν να προστατεύονται κατά του κεμαλικού

Ελλάδα π.χ. δεν μπορούν να καταλάβει τι γίνεται στη γείτονα. Θυμηθείτε τι σουσαρπίδες έχουν γραφεί τα τελευταία χρόνια για τον δόξαν "επερχόμενο κίνδυνο του ισλαμικού φονταμενταλισμού" στην Τουρκία! Γιατί τα λέγαμε αυτά; Από άγνοια βασικά και επειδή μας άρεσε να εμφανιζόμαστε ως στυλοβάτες της "ακραϊότητας" του δυτικού κόσμου ή για να δυσφημήσουμε τους "εχθρούς" μας;

αυταρχισμού μέσα στο ευρωπαϊκό κατεστημένο και να μπορούν να εκφράζονται πιο ελεύθερα. Η Ε.Ε. εξασφαλίζει την άνεση της θρησκευτικής έκφρασης, κάτι που περιορίστηκε δραστήσια στην εποχή του Κεμάλ και πτότερα μέχρι σήμερα στο όνομα της εκκοσμίκευσης».

Αυτά τα ερωτήματα μπορεί να απαντηθούν σχετικά σύντομα. Τις επόμενες εβδομάδες, οι εξελίξεις στο Κυπριακό θα μας παράσχουν μερικές ενδείξεις. Αλλά το σημαντικό που θα πρέπει να επισημάσουμε είναι ότι οι Ισλαμιστές, σε αντίθεση με τους εθνικιστές (λ.χ. Μπαχτσελί) ή με τους κεμαλιστές (για άλλη εκδοχή του εθνικισμού), έχουν άλλες ανησυχίες και προβληματισμούς από αυτούς των εθνικιστών. Στις διεθνείς σχέσεις είναι πιθανότερο να είναι πιο συμβιβαστικοί. Τουλάχιστον, δεν θα είναι χειρότεροι από τους απερχόμενους».

Ο λόγος του έχει βαρύτητα αφού είναι από τους λίγους Έλληνες που γνωρίζουν τόσο καλά τη γείτονα. Γεννήθηκε στην Τουρκία το 1940, όπου σπούδασε και έζησε μέχρι το 1971 οπότε εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Εργάστηκε στην Τουρκία, την Ελλάδα και σε αραβικές χώρες. Δύο σημαντικά βιβλία του είναι το «Εικόνας Ελλάδας και Τούρκων» (εκδόσεις «Αλεξάνδρεια») και το «Τι πρέπει να δεν πρέπει / Οδηγός συμπεριφοράς για καλύτερες ελληνο-τουρκικές σχέσεις» (εκδόσεις «Παπαζήτας»). Συνέβαλε στην ίδρυση Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας όπου και διδάσκει (1991-1994). Έχει μεταφράσει και εκδώσει στα τουρκικά τα Άπαντα των Σαφέρνι και Κοβφάρ, έργα των Ικτάσου, Ελίφι, Ρήσου κ.ά. Γνωρίζει άριστα και τους δύο λαούς και συνεντεύξεις εκτός από ενδιαφέροντα είναι και χρησιμοποιείται μια συζήτηση μαζί του, ειδικά αυτή την περίοδο.

— Ο υπουργός Εξωτερικών, Πικουλά, είπε ότι μέχρι το 2003 θα έχουν εκπληρωθεί στην Τουρκία τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Είναι δυνατόν;
«Για τους Ισλαμιστές η εκπλήρωση των κριτηρίων, ειδικά σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, σημαίνει και εκπλήρωση ενός ιστορικού τους στόχου: την απόκτηση της ελευθερίας έκφρασης του Ισλάμ. Δηλαδή, να έχουν δικαίωμα να ντύνονται όπως θέλουν (π.χ. να φορούν την περιήχητη μαντίλα), να υπάρχουν σχολές που διδάσκουν το Ισλάμ κ.ά.
Στο θέμα των Κοιτών, επίσης, θα συμπεριφερθούν με λιγότερο φανατισμό. Δεν έχουν εθνικιστικές εμμονές στα "εθνικά θέματα" στο βαθμό που έχει το κατεστημένο. Για τους Ισλαμιστές έχει βαρύτητα ο λόγος των ιερών βιβλίων και όχι η εθνική ειδικά ταυτότητα και τα εθνικά ιδεώδη.

— Τι αντιδράσεις προβλέπετε από το τουρκικό κατεστημένο;
«Πιστεύω ότι υπάρχουν δύο πιθανές ε-

Τα αγκάθια για το δρόμο προς την ένταξη

— Ο υπουργός Εξωτερικών, Πικουλά, είπε ότι μέχρι το 2003 θα έχουν εκπληρωθεί στην Τουρκία τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Είναι δυνατόν;
«Για τους Ισλαμιστές η εκπλήρωση των κριτηρίων, ειδικά σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, σημαίνει και εκπλήρωση ενός ιστορικού τους στόχου: την απόκτηση της ελευθερίας έκφρασης του Ισλάμ. Δηλαδή, να έχουν δικαίωμα να ντύνονται όπως θέλουν (π.χ. να φορούν την περιήχητη μαντίλα), να υπάρχουν σχολές που διδάσκουν το Ισλάμ κ.ά.
Στο θέμα των Κοιτών, επίσης, θα συμπεριφερθούν με λιγότερο φανατισμό. Δεν έχουν εθνικιστικές εμμονές στα "εθνικά θέματα" στο βαθμό που έχει το κατεστημένο. Για τους Ισλαμιστές έχει βαρύτητα ο λόγος των ιερών βιβλίων και όχι η εθνική ειδικά ταυτότητα και τα εθνικά ιδεώδη.

— Τι αντιδράσεις προβλέπετε από το τουρκικό κατεστημένο;
«Πιστεύω ότι υπάρχουν δύο πιθανές ε-

— Ο υπουργός Εξωτερικών, Πικουλά, είπε ότι μέχρι το 2003 θα έχουν εκπληρωθεί στην Τουρκία τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Είναι δυνατόν;
«Για τους Ισλαμιστές η εκπλήρωση των κριτηρίων, ειδικά σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, σημαίνει και εκπλήρωση ενός ιστορικού τους στόχου: την απόκτηση της ελευθερίας έκφρασης του Ισλάμ. Δηλαδή, να έχουν δικαίωμα να ντύνονται όπως θέλουν (π.χ. να φορούν την περιήχητη μαντίλα), να υπάρχουν σχολές που διδάσκουν το Ισλάμ κ.ά.
Στο θέμα των Κοιτών, επίσης, θα συμπεριφερθούν με λιγότερο φανατισμό. Δεν έχουν εθνικιστικές εμμονές στα "εθνικά θέματα" στο βαθμό που έχει το κατεστημένο. Για τους Ισλαμιστές έχει βαρύτητα ο λόγος των ιερών βιβλίων και όχι η εθνική ειδικά ταυτότητα και τα εθνικά ιδεώδη.

k

Πανεπιστήμιο της Αγκυρας

Όταν οι Τούρκοι μαθαίνουν την ελληνική Ιστορία

ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΜΙΧΑ

Με τη λήξη της σχολικής περιόδου 1993-94, το νεοϊδρυθέν τμήμα των Νεοελληνικών του Πανεπιστημίου της Αγκυρας συμπλήρωσε τον τρίτο χρόνο του.

Φέτος μάλιστα φιλοδοξεί να έχει τους πρώτους αποφοίτους του. Κινητήριο μοχλός του τμήματος είναι ο καθ. Ηρακλής Μήλλας, που αντικατέστησε πριν από τρία έτη τον καθ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Δ. Λουλέ (που σκοτώθηκε την ίδια χρονιά στην Πελοπόννησο σε τροχαίο ατύχημα με τη γυναίκα του και το γιο του). Αναμφίβολα η λειτουργία ενός τέτοιου τμήματος-σημειωτέον ότι αντίστοιχο απουσιάζει από τα ελληνικά πανεπιστήμια-παρουσιάζει ορισμένες ιδιομορφίες που πηγάζουν από τη λεπτή φάση στην οποία βρίσκονται τα τελευταία έτη οι σχέσεις των δύο χωρών.

«Αναμφίβολα η παρουσία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και ιστορίας στους νεαρούς Τούρκους



Ο καθηγητής στο τμήμα των Νεοελληνικών του Πανεπιστημίου της Αγκυρας Ηρακλής Μήλλας.

ους άξονες. Πρώτον, ότι δεν προσπαθούμε να αποφύγουμε τα κρίσιμα και ευαίσθητα γεγονότα του παρελθόντος. Αντιθέτως πιστεύουμε ότι η αυτολογισκρία και η προσπάθεια

από την αντιεπιστημονική αντίληψη ότι υπάρχουν σταθερά εθνικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τον «Τούρκο» ή τον «Ελληνα» δια μέσου των αιώνων. Τρίτον, προσπαθούμε πά-

αρχών. Όμως πόσο εύκολο είναι να τις τηρεί κανείς; «Μια προϋπόθεση για να εφαρμόσει κανείς με συνέπεια αυτές τις αρχές» απαιτείται ο συνομιλητής μας, «είναι να έχει μια πλούσια, πολυδιάστατη και εμπειροστατωμένη γνώση της ιστορίας των δύο χωρών. Αυτή η «γνώση» δεν θα πρέπει να περιλαμβάνει μόνο τα ιστορικά δεδομένα, αλλά επίσης όλες τις πολιτιστικές και ιδεολογικές εναισθησίες, φόβους, ελπίδες των «άλλων».

Στο σημείο αυτό ο συνομιλητής μας σπεύδει να τονίσει ότι αυτές οι αρχές αποτελούν τις βασικές αξίες που σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό κατευθύνουν τη συζήτηση στην τάξη, και γίνονται ταυτόχρονα και το αντικείμενο της συζήτησης κάθε φορά που προκύπτει ένα θέμα ερμηνείας της Ιστορίας.

Καταλήγοντας, ρωτήσαμε το συνομιλητή μας αν πιστεύει ότι αυτές οι αρχές θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τα υπουργεία των δύο χωρών, και να κατευθύνουν τη διαδικασία της

αποτελεί μία πολύ σοβαρή πρόκληση» λέει ο σημερινός συνομιλητής του ΚΕΡΔΟΥΣ καθ. κ. Μήλας. «Διότι μεταξύ των άλλων θα πρέπει να ικανοποιεί ένα εκ πρώτης άποψης αντιφατικό αίτημα, ότι η Ιστορία της Ελλάδος θα πρέπει να παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να ικανοποιεί τόσο την ελληνική, όσο και την τουρκική πλευρά».

Με δεδομένη την κατάσταση που επικρατεί σήμερα, ένα τέτοιο αίτημα φαίνεται να ισοδυναμεί με τον τετραγωνισμό του κύκλου. Ομως ο συνομιλητής μας είναι πιο αισιόδοξος. «Πιστεύω ότι αντιμετωπίζουμε την πρόκληση με επιτυχία. Πιστεύω ότι σε τελική ανάλυση υπάρχει ένας τρόπος που να ικανοποιεί και τις δύο πλευρές».

Ζητήσαμε από το συνομιλητή μας να μας τον αναπτύξει. «Η προσέγγιση που ακολουθούμε βασίζεται σε ορισμένους κατευθυντήρι-

να καλυφθούν τα γεγονότα με ένα πάπλωμα λήθης, επιδεινώνουν το κλίμα. Διότι αυτό ερμηνεύεται ως μία έμπρακτη ομολογία ότι κάποιος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ορθολογικά το παρελθόν των προγόνων του ή τις πράξεις των γειτόνων του. Δεύτερον, τονίζουμε στην παρουσίαση το γεγονός ότι οι παράγοντες που προσδιορίζουν τη συμπεριφορά ενός κράτους δεν είναι αναλλοίωτοι, αλλά μεταβάλλονται ανάλογα με την ιστορική περίοδο και τη συγκυρία που επικρατεί. Προσπαθούμε με άλλα λόγια να ξεφύγουμε

ντίοτε να τονίσουμε την υποκειμενικότητα και σχετικότητα των αξιολογήσεων και κρίσεών μας, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο η συμπεριφορά μας επηρεάζεται από τις προκαταλήψεις που έχουμε για τους άλλους. Τέταρτον, προσπαθούμε να διατηρούμε πάντοτε μία ανοχή απέναντι στους άλλους. Προσπαθούμε να κατανοήσουμε τα κίνητρα στη βάση των οποίων λειτουργούν τα άτομα και όχι απλά να τα καταδικάσουμε».

Πρόκειται αναμφίβολα για μία πολύ ενδιαφέρουσα λίστα μεθοδολογικών

διδασκαλίας της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. «Δεν πιστεύω ότι μπορεί να γίνει αυτό σήμερα. Σήμερα η Ελλάδα και η Τουρκία βρίσκονται αντιμέτωπες στη διεθνή αρένα. Η κάθε πλευρά προσπαθεί να δικαιολογήσει τη θέση της κατηγορώντας την άλλη. Πολύ δύσκολα λοιπόν τα επίσημα εκπαιδευτικά βιβλία της Ιστορίας θα μπορούσαν να δεχθούν σφάλματα ή εγκλήματα από την πλευρά τους, διότι αυτό θα γινόταν αυτόματα το αντικείμενο εκμετάλλευσης από την άλλη πλευρά.

Επίσης ένα μεγάλο μέρος των Ελλήνων και Τούρκων ιστορικών που εξακολουθούν να έχουν τις παλαιομοδίτικες αντιλήψεις περί του «αναλλοίωτου εθνικού χαρακτήρα» των δύο λαών και η πίεση απ' αυτή την πλευρά, τείνει να συντηρεί την παραδοσιακή προσέγγιση».

“Η Ιστορία της Ελλάδος θα πρέπει να παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να ικανοποιεί τόσο την ελληνική, όσο και την τουρκική πλευρά”

Του ΤΑΚΗ ΜΙΧΑ

Αναμφίβολα πολλοί θα ήσαν εκείνοι που θα εκπλήσσονταν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία, αν μάθαιναν πόσα κοινά σημεία υπάρχουν στον τρόπο με τον οποίο οι δύο λαοί αντιλαμβάνονται αλλήλους. Φυσικά, αλλάζουν οι ρόλοι του «καλού» και του «κακού», του «ανώτερου» και του «κατώτερου» στα δύο σχήματα, όμως η δομή των συλλογικών αναπαραστάσεων παραμένει σε μεγάλο βαθμό η ίδια. Αυτό δεν ισχύει μόνο όσον αφορά την γνώση της Ιστορίας, αλλά και άλλα πιο επίκαιρα θέματα, όπως την γνώση της κρίσης στη Βοσνία, καθώς και την παρουσίαση από τα ΜΜΕ των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Αυτό το πραγματικά εντυπωσιακό συμπέρασμα προκύπτει από τη συζήτησή μας με τον καθηγητή και «ψυχή» του τμήματος της Νεοελληνικής Ιστορίας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Αγκυρας Ηρακλή Μήλλα.

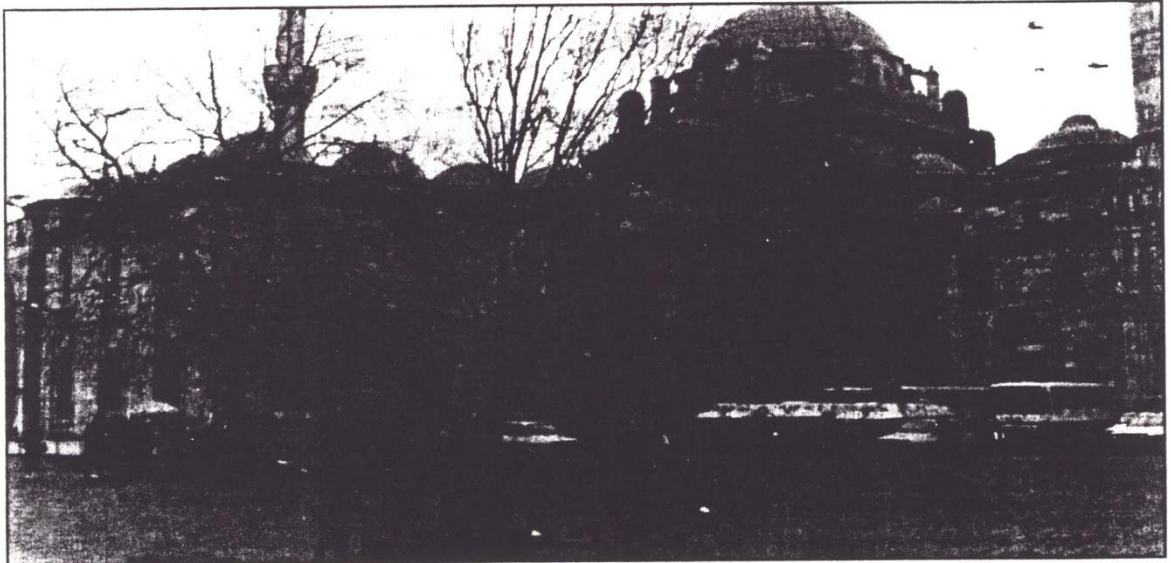
«Πρώτα απ' όλα είναι κοινό χαρακτηριστικό των συλλογικών αναπαραστάσεων των δύο λαών, όχι μόνο να **τονίζουν την ανωτερότητα του εθνους τους, αλλά και την απειλή που απειλούν τη σημασία του γειτονικού εθνους**. Οι Έλληνες πιστεύουν ότι έδωσαν τα φώτα του πολιτισμού στον υπόλοιπο κόσμο και οι Τούρκοι υποστηρίζουν ότι ο αρχαίος αιγιατικός πολιτισμός αναπτύχθηκε απ' αυτούς. Οι Έλληνες πιστεύουν ότι το έθνος τους είναι 4.000 ετών, ενώ οι Τούρκοι ότι ο αρχαιότερος πολιτισμός του κόσμου, στη Μεσοποταμία, ήταν δημιούργημα τους. Οι Έλληνες πιστεύουν ότι ο Αλέξανδρος έφερε τον πολιτισμό στους λαούς της Ασίας, ενώ οι Τούρκοι πιστεύουν ότι οι λαοί της Ασίας είχαν ήδη έναν πολύ αναπτυγμένο πολιτισμό.

Κοινά είναι και η χαρακτηριστική που αποδίδουν οι μεν στους δε: «**Στα μάτια του Έλληνα ο Τούρκος ταυτίζεται με τη "βαρβαρότητα" και την "αγριότητα"**. Αυτή είναι ακριβώς και η εικόνα που έχει και ο Τούρκος για τον Έλληνα».

Όσον αφορά τους Έλληνες, οι πηγές της εικόνας αυτής είναι γνωστές: Προέρχονται κυρίως από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Ζήτησαμε από τον Μήλλα να μας εντοπίσει από πού πηγάζουν οι αντίστοιχες τουρκικές αναπαραστάσεις.

«Το πιο τραυματικό επεισόδιο είναι αναμφισβήτητα τα γεγονότα στη Μικρά Ασία την περίοδο 1920-21. Οι βιαιότητες που σημειώθηκαν κατά την υποχώρηση του ελληνικού Στρατού (κάψιμο ολόκληρων χωριών, σφαγές, βίαιες) είναι ένα από τα θέματα που φέρνουν στην επιφάνεια οι οσβινιστικοί κύκλοι της χώρας».

Στο σημείο αυτό ο συνομιλητής μας επισημαίνει τη σημασία που έχει το προσφυγικό φαινόμενο στις νοματικές αναπαραστάσεις των γειτόνων: «Στην Ελλάδα τεινουμε να αγνοούμε τελείως τη σημασία του προσφυγικού φαινομένου στη γείτονα χώρα. Όμως είχε τεράστια σημασία. **Η έλευση 4 εκατομμυρίων προσφύγων από τα Βαλκάνια μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους και πρόσφατα από τη Βουλγαρία και τη Βοσνία - παίζει έναν εξίσου καθοριστικό ρόλο στην νεότερη τουρκική πολιτική κουλτούρα με**



Ο καλός, ο κακός και ο βάρβαρος...

το ρόλο των προσφύγων από τη Μικρά Ασία στην Ελλάδα».

Όμως, και στις δύο χώρες καταβάλλεται μια συνειδητή προσπάθεια να αποσιωπηθούν τα πολιτιστικά επιτεύγματα του «Άλλου»: «Από τους Τούρκους αποσιωπάται το γεγονός ότι οι Ιωνες ήταν Έλληνες, ότι μιλούσαν ελληνικά και γενικώς ότι οι σημερινοί Έλληνες έχουν οποιαδήποτε σχέση με τους αρχαίους. Μάλιστα, καμιά φορά ακούς ότι «ο Ομηρος ήταν Σμυρνιώτης! Από την ελληνική πλευρά πάλι αποσιωπούνται τελείως τα πολιτιστικά επιτεύγματα της οθωμανικής αυτοκρατορίας».

«Φτάνει πια!»

Ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο των ελληνικών αναπαραστάσεων για τους γείτονές μας είναι ο «επεκτατισμός» που τους αποδίδουμε ως συστατικό στοιχείο της πολιτικής τους ταυτότητας.

«Και σ' αυτό το σημείο», μας λέει ο συνομιλητής μας, «**οι τουρκικές αναπαραστάσεις αποτελούν πιστή αντιγραφή των ελληνικών**. Το πιο σημαντικό στοιχείο των συλλογικών αναπαραστάσεων που επικρατούν στην Τουρκία σχετικά με τους Έλληνες είναι ο **επεκτατισμός** που

τους αποδίδουν. Βλέπουν αυτό που θεωρούν κράτος τους να συρρικνώνεται συνεχώς από το 1600. Σ' αυτήν τη διαδικασία συρρίκνωσης του τουρκικού κράτους θεωρείται ότι οι Έλληνες έπαιξαν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Μέχρι τότε η οθωμανική αυτοκρατορία έχανε εδάφη μόνο από ξένους (Ρωσία, Αυστρία). Στην περίπτωση της Ελλάδας ήταν η πρώτη φορά που έχασε εδάφη από έναν εσωτερικό εχθρό. Από τότε βλέπουν ένα χάρτη της Ελλάδας που συνεχώς μεγαλώνει σε βάρος των τουρκικών εδαφών. Είναι απολύτως αναγκαίο να κατανοηθεί αυτή η αντίληψη που επικρατεί:

Οι δηλαδή η Ελλάδα αποτελεί το μολύβι συρρίκνωσης της Τουρκίας, μια Ελλάδα που κάποτε ενεργεί αυτόβουλα, ενώ κάποτε κρύβονται πίσω της, σκοτεινές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις».

«Ο Τούρκος», συνεχίζει ο συνομιλητής μας, «όπως και ο Έλληνας **διακατέχεται από την αίσθηση του "Φτάνει πια!"** Δεν θα πρέπει να εκπλαγείτε αν σε μια συζήτησή σας με έναν απλό Τούρκο ακούσετε να σας λέει: "Εμείς σάς φερθήκαμε τόσο καλά, εμείς είμαστε η αιτία που διασώθηκε η γλώσσα και το θρόσκειμά σας (κάτι που δεν θα συνέβαινε, αν είχατε κατακτηθεί από τους Καθολικούς).

Μετά κάνατε εισβολή στη χώρα μας και προσπαθήσατε να μας πάρετε την Αγκυρα. Το συγχωρέσαμε κι αυτό. Αλλά μας πιέζετε στη Θράκη, σφάζετε τα παιδιά μας στην Κύπρο. Ε, φτάνει πια!».

ΜΜΕ και Βοσνία

Ενα από τα στοιχεία που εντείνουν την ανασφάλειά μας είναι η εντύπωση που επικρατεί ότι καθημερινά δημιουργείται ένα μουσουλμανικό τόξο γύρω μας. Ακριβώς ανάλογη είναι η άποψη που επικρατεί στην Τουρκία. «Επικρατεί ένας παρανοϊκός φόβος στην Τουρκία με την ιδέα ενός ορθόδοξου τόξου που θα περιλαμβάνει τις Σερβία, Αλβανία, Ρωσία, Βουλγαρία, Κύπρο, Ελλάδα. Και ο φόβος τους κάθε ημέρα ενισχύεται, δυστυχώς, με τις δηλώσεις επιφανών Ελλήνων, Ρώσων και φυσικά Σέρβων».

Όμως, και ο τρόπος σύλληψης της βοσνιακής κρίσης παρουσιάζει πολλά κοινά στοιχεία και διαφοροποιεί αίσθητά από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτός στη Δύση.

«Σε μεγάλο βαθμό τα ΜΜΕ της Τουρκίας, όπως και της Ελλάδας, βλέπουν τον πόλεμο στη Βοσνία ως ένα θρησκευτικό πόλεμο. Ως πόλεμο μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών. Σε αντίθεση δηλ. με τα δυτικά ΜΜΕ, που είδαν τη ρήξη είτε ως μια προσπάθεια καταστροφής του πολυεθνικού χαρακτήρα της Βοσνίας από οσβινιστικές δυνάμεις είτε ως μια προσπάθεια δημιουργίας μιας Μεγάλης Σερβίας είτε ως το αποτέλεσμα αποσχιστικών προσπαθειών».

Κλείνοντας, ρωτήσαμε το συνομιλητή μας να σχολιάσει τον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ της χώρας παρουσιάζουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και προβλήματα.

«Δυστυχώς και εδώ υπάρχουν πολλά κοινά σημεία, στον τρόπο που τα ΜΜΕ των δύο χωρών αντιμετωπίζουν τα ελληνοτουρκικά προβλήματα. Λέω δυστυχώς διότι και στις δύο χώρες ο αναγνώστης ή ακροατής είτε έχει ελλιπή πληροφόρηση είτε αγνοεί τελείως τα επιχειρήματα της άλλης πλευράς. Και στις δύο περιπτώσεις τα επιχειρήματα της άλλης πλευράς είτε παρασιωπούνται είτε παρουσιάζονται με διαστρεβλωμένο τρόπο. Ακόμη και στην καλύτερη περίπτωση, παρουσιάζονται μέσα από το πρίσμα που είναι αποδεκτό από τις αρχές των δύο χωρών».



Οπως οι Έλλη-

νες φοβούνται τους Τούρκους, το ίδιο συμβαίνει και από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ο καθηγητής Νεοελληνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Αγκυρας, Ηρ. Μήλλας

E21

Κέντρο Ανάπτυξης Ιδεών για την Ελλάδα του 21^{ου} Αιώνα

Εκδότης-Διευθυντής: Θεόδωρος Σκυλακάκης

Τεύχος 33, Ιούλιος 1998

ΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΥΡΚΙΑ

"...Τα θέματα της Τουρκίας στην Ελλάδα αναπτύσσονται συνήθως από "τουρκολόγους", γεγονός που αποδεικνύει ότι αντιλαμβανόμαστε την Τουρκία σαν μια μακρινή, εξωτική και πολύ διαφορετική χώρα..."

Το E21 διοργάνωσε στις 6 Μαΐου 1998 σεμινάριο-συζήτηση με θέμα "Κοινωνικές και ιδεολογικές τάσεις στη σύγχρονη Τουρκία" και εισηγητή τον κ. Ηρακλή Μήλλα, πολιτικό επιστήμονα, ο οποίος έχει διδάξει νεοελληνική λογοτεχνία, στο τμήμα νεοελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας.

Στο σεμινάριο παρέστησαν μεταξύ άλλων ο ανεξάρτητος βουλευτής κ. Σ. Μάνος, ο πρώην υπουργός κ. Α. Ανδριανόπουλος, πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι με εξειδίκευση στα θέματα της Τουρκίας, όπως ο κ. Ν. Σαρρής, μέλη του Επιστημονικού Συμβουλίου του E21 και άλλοι, ενώ συντονιστής του Σεμιναρίου ήταν ο Γενικός Διευθυντής του E21 κ. Θ. Σκυλακάκης.

Μερικές από τις απόψεις που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως:

Αντικειμενικότητα

Η πραγματικότητα αυτή έρχεται να προστεθεί στις εγγενείς δυσκολίες που είναι φυσικό να υπάρχουν όταν οι Έλληνες καλούμεθα να αντιμετωπίσουμε την Τουρκία με κάποια αντικειμενικότητα. Με δεδομένο το βάρος των ιστορικών αντιπαραθέσεων μεταξύ των δύο λαών, η αντικειμενικότητά μας απέναντι στην Τουρκία είναι λογικό να τίθεται διαρκώς σε αμφισβήτηση.

Πώς θα κρίνουμε ότι είμαστε αντικειμενικοί; Πώς θα γνωρίζουμε ότι αυτό που λέμε δεν είναι προβολές εσωτερικών διαδικασιών; Ένας τρόπος είναι να έχουμε πολλά στοιχεία προκειμένου να βγάλουμε συμπεράσματα. Ένας δεύτερος τρόπος είναι η επικοινωνία: δηλαδή, τα συμπεράσματά μας να δοκιμάζονται μέσα από την επικοινωνία μας με την άλλη πλευρά, την Τουρκία

Εθνική ταυτότητα

Τα θέματα της Τουρκίας στην Ελλάδα αναπτύσσονται συνήθως από "τουρκολόγους", γεγονός που αποδεικνύει ότι αντιλαμβανόμαστε την Τουρκία σαν μια μακρινή, εξωτική και πολύ διαφορετική χώρα. Κι όμως, η Τουρκία είναι συνυφασμένη με τη νεώτερη ιστορία μας. Τα θέματα που απασχολούν τους διανοούμενους στην Τουρκία είναι κυρίως θέματα εθνικής ταυτότητας, ιστορίας και ερμηνείας της ιστορίας, θέματα τα οποία η Ελλάδα σε πολύ μεγάλο βαθμό έχει κατορθώσει να επιλύσει. Το ελληνικό έθνος έχει τη σπάνια για τα περισσότερα σύγχρονα έθνη πολυτέλεια, να έχει προ πολλού καταγράψει και αφομοιώσει το ουσιαστικά αδιάκοπο νήμα που συνδέει τους σημερινούς Έλληνες με το παρελθόν τους. Η ελληνική ιστορία, έστω κι αν στην Ελλάδα διδάσκεται ακόμα με τις αναπόφευκτες υπερβολές που απαιτούσε η υποστήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της πρώτης εκατονταετίας που ακολούθησε την ίδρυση του ελληνικού κράτους, αποτελεί ένα σύνολο από προσεκτικά καταγεγραμμένα ιστορικά γεγονότα για τα οποία υπάρχει μια κρατούσα - στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς - ερμηνεία. Οι Έλληνες έχουν συμφιλιωθεί και αφομοιώσει το παρελθόν τους, για το οποίο δεν υπάρχουν ούτε εντός αλλά ούτε και εκτός της χώρας σοβαρές αμφισβητήσεις. Η κατάσταση στην Τουρκία είναι εντελώς διαφορετική και αρκετά πιο σύνθετη. Το γεγονός δε ότι οι περισσότεροι Έλληνες - κρίνοντας εξ ιδίων τα αλλότρια - θεωρούμε περίπου αυτόνομο ότι κάθε πολίτης του κόσμου διαθέτει τη δική του, ξεκάθαρη εθνική ταυτότητα δημιουργεί σοβαρές δυσκολίες στην κατανόηση ακόμα και από τους διαμορφωτές της κοινής γνώμης στην Ελλάδα, των προβλημάτων που δημιουργεί η αναζήτηση εθνικής ταυτότητας στη σύγχρονη Τουρκία. Τα θέματα της Τουρκίας στην Ελλάδα αναπτύσσονται συνήθως από "τουρκολόγους", γεγονός που αποδεικνύει ότι αντιλαμβανόμαστε την Τουρκία σαν μια μακρινή, εξωτική και πολύ διαφορετική χώρα. Κι όμως, η Τουρκία είναι συνυφασμένη με τη νεώτερη ιστορία μας. Τα θέματα που απασχολούν τους διανοούμενους στην Τουρκία είναι κυρίως θέματα εθνικής ταυτότητας, ιστορίας και ερμηνείας της ιστορίας, θέματα τα οποία η Ελλάδα σε πολύ μεγάλο βαθμό έχει κατορθώσει να επιλύσει. Το ελληνικό έθνος έχει τη σπάνια για τα περισσότερα σύγχρονα έθνη πολυτέλεια, να έχει προ πολλού καταγράψει και αφομοιώσει το ουσιαστικά αδιάκοπο νήμα που συνδέει τους σημερινούς Έλληνες με το παρελθόν τους. Η ελληνική ιστορία, έστω κι αν στην Ελλάδα διδάσκεται ακόμα με τις αναπόφευκτες υπερβολές που απαιτούσε η υποστήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της πρώτης εκατονταετίας που ακολούθησε την ίδρυση του ελληνικού κράτους, αποτελεί ένα σύνολο από προσεκτικά καταγεγραμμένα ιστορικά γεγονότα για τα οποία υπάρχει μια κρατούσα - στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς - ερμηνεία. Οι Έλληνες έχουν συμφιλιωθεί και αφομοιώσει το παρελθόν τους, για το οποίο δεν υπάρχουν ούτε εντός αλλά ούτε και εκτός της χώρας σοβαρές αμφισβητήσεις. Η κατάσταση στην Τουρκία είναι εντελώς

διαφορετική και αρκετά πιά σύνθετη. Το γεγονός δε ότι οι περισσότεροι Έλληνες - κρίνοντας εξ ιδίων τα αλλότρια - θεωρούμε περίπου αυτόνοχο ότι κάθε πολίτης του κόσμου διαθέτει τη δική του, ξεκάθαρη εθνική ταυτότητα δημιουργεί σοβαρές δυσκολίες στην κατανόηση ακόμα και από τους διαμορφωτές της κοινής γνώμης στην Ελλάδα, των προβλημάτων που δημιουργεί η αναζήτηση εθνικής ταυτότητας στη σύγχρονη Τουρκία.

Έθνος και κράτος

Η Τουρκία βρίσκεται ακόμα στη φάση της εθνογένεσης. Ένα πολύ μεγάλο θέμα για τους σημερινούς Τούρκους, με πολύ σημαντικές πολιτικές προεκτά

σεις, είναι η ταυτότητα της Τουρκίας. "Ποιοί είμαστε, πού πάμε, τί χώρα είμαστε"; Εμείς οι Έλληνες στη σύγχρονη περίοδο είχαμε ένα έθνος και δημιουργήσαμε ένα κράτος. Η Τουρκία ήταν μια παγκόσμιας εμβέλειας αυτοκρατορία, η οποία κατόπιν συρρικνώθηκε σε ένα πολύ μικρότερο "εθνικό κράτος" και προσπαθεί ακόμη να δημιουργήσει το δικό της έθνος. Στην περίπτωση της Τουρκίας οι έννοιες κράτος και έθνος σχεδόν είναι ταυτόσημες. Για έναν Τούρκο το κράτος είναι μια έννοια πολύ σημαντική, συμβολίζει την ύψιστη αξία. Κατά τη διάρκεια μιας παράδοσης στο Πανεπιστήμιο της Ύκυρας, όπου μελετήθηκε το μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη "Ο τελευταίος πειρασμός", τέθηκε η ερώτηση "γιατί θυσιάστηκε ο Χριστός;" Οι δυνατότητες απάντησης ήταν προφανώς πολλαπλές. "Για τη λύτρωση, την ψυχή, το καλό, ή έστω (η μαρξιστική ερμηνεία) για την οικονομική απελευθέρωση του ανθρώπου". Η απάντηση όμως που δόθηκε αυθόρμητα από έναν Τούρκο φοιτητή ήταν διαφορετική. "Για να σώσει το κράτος".

Η έννοια του κράτους είναι κυρίαρχη στην Τουρκία και γύρω από αυτή δημιουργείται το έθνος. Οι φορείς που ελέγχουν το κράτος είναι συνεπώς και οι δημιουργοί του έθνους. Έλεγχος του κράτους στην Τουρκία σημαίνει έλεγχος της παιδείας και της πορείας προς την εθνική ταυτότητα.

Η κατανόηση των αντιφάσεων στη σημερινή Τουρκία, απαιτεί την κατανόηση της Κεμαλικής επανάστασης. Το σύγχρονο κράτος που ίδρυσε ο Μουσταφά Κεμάλ δεν υπήρξε δημοκρατικό. Ήταν ένα κράτος αρχηγικό και αυταρχικό. Τα αισθήματα και οι ευαस्थήσεις των λαϊκών στρωμάτων αγνοήθηκαν πλήρως. Στο όνομα και όραμα μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής Τουρκίας καταπιέστηκαν βίαια οι παραδοσιακές εκδηλώσεις των λαϊκών μαζών, οι θρησκευτικές εκδηλώσεις αλλά ακόμα και η τέχνη και η εξωτερική εμφάνιση. Αρκεί να θυμηθούμε ότι η κλασική τουρκική μουσική απαγορεύτηκε και για πολλά χρόνια δεν ακούστηκε από τα κρατικά ραδιόφωνα. Οι τεκέδες, τα ιδρύματα δηλαδή των θρησκευτικών αιρέσεων, τέθηκαν εκτός νόμου. Η παλαιά γραφή απαγορεύτηκε και εκτελέστηκαν δεκάδες άτομα για να επιβληθεί το δυτικό καπέλο αντί των άλλων παραδοσιακών ειδών (φέσι, σαρίκι, καλπάκι). Υπήρξαν άνθρωποι που προτίμησαν μετά από αυτές τις απαγορεύσεις, να μην βγουν από το σπίτι τους μέχρι το τέλος της ζωής τους. Έμειναν δηλαδή επί 20 ή 30 χρόνια κλεισμένοι στο σπίτι τους.

Το 1945 και το 1950, με το πέρασμα στο κοινοβουλευτικό σύστημα δημιουργήθηκε σύγχυση. Τα κόμματα άρχισαν να απευθύνονται στο λαό, να ζητούν την ψήφο του και να επιδιώκουν να συμβιβάσουν τις ψηφοθηρικές τους ανάγκες, που επέβαλαν σεβασμό και κατανόηση προς τα αισθήματα των μαζών, με τις απαιτήσεις των στρατιωτικών και της γραφειοκρατίας. Όταν όμως οι φωνές που ακούγονται στο δημόσιο διάλογο είναι πολλαπλές και ανταγωνίζονται η μια την άλλη, τότε η πορεία προς τη δημιουργία της επιθυμητής, από τους κρατούντες, εθνικής ταυτότητας παρεμποδίζεται. Μια πρώτη αντίδραση σ' αυτή τη "σύγχυση" που δημιούργησε η κοινοβουλευτική δημοκρατία ήταν το πρώτο πραξικόπημα το 1960.

Ομάδες

Σήμερα στην Τουρκία υπάρχουν ορισμένες μεγάλες ιδεολογικές ομάδες: ισλαμιστές, εθνικιστές, κεμαλιστές, φιλελεύθεροι δημοκράτες και αριστεροί. Οι κούρδοι σαν ξεχωριστή εθνότητα, όπως και οι στρατιωτικοί, εντάσσονται σ' αυτές τις ομάδες, λόγω έλλειψης ξεχωριστής ιδεολογίας. Εντελώς σχηματικά και απλουστευτικά, οι ομάδες αυτές και οι πολύπλοκες μεταξύ τους σχέσεις θα μπορούσαν να παρουσιαστούν στο σχήμα που επισυνάπτεται.

Πριν από 100 χρόνια -περίπου- υπήρχε μόνο η ισλαμική ιδεολογία και οι φιλελεύθεροι-"εκσυγχρονιστές" που αποτελούσαν και αυτοί μέρος της ισλαμικής ιδεολογίας. Ο αγώνας τον οποίο έδιναν με άξονα τον έλεγχο του κράτους οι μεταρρυθμιστές ήταν για τη διατήρηση του "μεγάλου" ασθενή, της διαρκώς συρρικνούμενης πολυεθνικής οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η ιδέα του έθνους στην Τουρκία ήρθε από τους Τούρκους που διώχθηκαν από τις περιοχές στις οποίες ζούσαν, παράλληλα με την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εθνικισμού. Δηλαδή από τους Τούρκους της Ρωσίας (Κριμαία, Καύκασος) και των Βαλκανίων.

Ο σπόρος που έφεραν καρποφόρησε όταν δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και την ανασύνταξη του τουρκικού κράτους υπό τον Κεμάλ. Ο ισλαμισμός θεωρήθηκε τότε υπαίτιος της αδυναμίας του τουρκικού κράτους να προσαρμοστεί στις εξελίξεις και να διατηρήσει την αυτοκρατορία του. Ακολούθησε λοιπόν μια περίοδος βίαιου απο-ισλαμισμού του τουρκικού κράτους και αποκοπής του από τις ισλαμικές παραδόσεις. Ο Κεμάλ και οι Κεμαλιστές που τον διαδέχθηκαν προσπάθησαν να οδηγήσουν με τη βία την Τουρκία στο δρόμο της Δύσης.

Το ισλάμ

Η προσπάθεια βίαιης εκρίζωσης των θρησκευτικών και πολιτιστικών παραδόσεων την οποία υιοθέτησε ο κεμαλισμός, δημιούργησε τις ανάλογες αντιδράσεις.

Στην ψυχή του τουρκικού λαού, το ισλάμ παρέμεινε ισχυρό (ίσως ακόμα ισχυρότερο εξ αιτίας ακριβώς των διωγμών τους οποίους υπέστη). Όταν η Τουρκία προχώρησε προς την κοινοβουλευτική δημοκρατία και τα πολιτικά κόμματα άρχισαν να προσπαθούν να διεκδικήσουν ψήφους για να κερδίσουν την εξουσία, τότε άρχισαν όλα σχεδόν (ακόμα και αυτά που κατά τα άλλα έμεναν απολύτως πιστά στην Κεμαλική παράδοση), να χρησιμοποιούν το Ισλάμ. Το Ισλάμ το χρησιμοποίησαν σε μια φάση - κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 70 και της αναμέτρησης με την ενισχυμένη τότε αριστερά - ακόμα και οι στρατιωτικοί. Και ήταν φυσικό, αφού το ισλάμ είναι συνυφασμένο με την ταυτότητα των Τούρκων. Το ισλάμ στην Τουρκία δεν είναι όμως κατά κανένα τρόπο ενιαίο. Είναι, αντίθετα, μια χαοτική έννοια. Υπάρχουν δύο άξονες οργανωτικά:

- α) Το ισλάμ που ελέγχεται από το κράτος και
- β) το ανεξάρτητο ισλάμ.

Επίσης, αν το δούμε δογματικά, έχουμε δύο ρεύματα: το ένα είναι αυτό που ακολουθεί το κοράνιο, τη λύτρωση, δηλαδή, χωρίς μεσολαβητή (ορθόδοξο ισλάμ) και το άλλο είναι κάτι ανάλογο με τον ελληνικό μοναχισμό, τη λύτρωση, δηλαδή, με μεσολαβητή, τα λεγόμενα τάγματα.

Η πολύ μεγάλη μερίδα του τουρκικού λαού που ακολουθεί τις αιρέσεις (folk islam) δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποτελέσει μια ενιαία δύναμη, ακριβώς λόγω της πολυδιάσπασης την οποία συνεπάγεται ο μεγάλος αριθμός των αιρέσεων αλλά και η απόσταση που υπάρχει μεταξύ τους (υπάρχουν αιρέσεις, οι πιστοί των οποίων δεν αντιμετωπίζονται καν από τους υπολοίπους ως μουσουλμάνοι).

Πολιτικά, στο Ισλάμ εντάσσονται, εκτός από το καταργηθέν σήμερα κόμμα του Ερμπακάν και σημαντικό τμήμα του κόμματος της Τσιλέρ, αλλά και του κόμματος της Μητέρας Πατρίδας που ίδρυσε ο Τουργκούτ Οζάλ.

Οι Κεμαλιστές

Οι Κεμαλιστές είναι ένα σχετικά σύγχρονο ρεύμα σε σχέση με την ιστορία του τουρκικού έθνους. Το κίνημα του κεμαλισμού προστάθηκε να δημιουργήσει την "τουρκική εθνική ταυτότητα". Η έννοια "Τούρκος" ήταν αρνητική έννοια έως το 1890. Μέχρι τότε είχαν αναπτυχθεί άλλες "ιδεολογίες" με στόχο τη διατήρηση της ενότητας του τουρκικού κράτους. Στην εποχή της ακμής της η οθωμανική αυτοκρατορία ήταν γνωστή απλώς ως "το μεγάλο κράτος" και οι υπήκοοί της ως "υπήκοοι του μεγάλου κράτους". Όταν η συνοχή της άρχισε να δοκιμάζεται μετά από τη μακρόχρονη περίοδο παρακμής, εμφανίστηκε το κίνημα του "οθωμανισμού", το οποίο επιχείρησε να εντάξει στην οθωμανική αυτοκρατορία και τους χριστιανικούς πληθυσμούς ως ισότιμους (ή σχεδόν ισότιμους) υπηκόους. Στη συνέχεια, παράλληλα με τη δημιουργία εθνικών κρατών, στα οποία εντάχθηκαν οι χριστιανικοί πληθυσμοί των Βαλκανίων, αναπτύχθηκε η ιδεολογία του "ισλαμισμού", με στόχο την αφομοίωση τουλάχιστον των αραβικών πληθυσμών και των Αλβανών. Η συνέχιση της συρρίκνωσης και η αποτυχία των προηγούμενων "ιδεολογιών" να φέρουν την επιδιωκόμενη συνοχή οδήγησαν στην ανάπτυξη του "τουρκισμού". Η Κεμαλική "ιδεολογία" στηρίχθηκε στην έννοια του "Τούρκου" για να δημιουργήσει τη νέα εθνική ταυτότητα του τουρκικού κράτους. Η πλήρης και πολυετής επικράτηση του Κεμαλισμού οδήγησε όμως στο αντίθετο άκρο. Αναπτύχθηκε στις τάξεις του και στις παρυφές του ένας ακραίος τουρκισμός, που αναδεικνύει και εκμεταλλεύεται πολιτικά τις "εθνικές ευαισθησίες". Στο κεμαλικό στρατόπεδο περιλαμβάνονται τα κόμματα του Ετσεβίτ και του Μπαυκάλ, που κατά τα άλλα αυτοαποκαλούνται αριστερά. Στο κεμαλικό στρατόπεδο περιλαμβάνεται επίσης η πλειοψηφία των στρατιωτικών και της γραφειοκρατίας. Οι πυλώνες, δηλαδή, των δυνάμεων που επιτρέπουν τη συνέχιση του ελέγχου του κράτους και της διαμόρφωσης της τουρκικής εθνικής ταυτότητας με βάση τα κεμαλικά πρότυπα. Αν αναζητούσαμε ένα σύνθημα για τον κεμαλισμό, το πιο ταιριαστό ίσως θα ήταν:

"Για το λαό, παρά τη θέλησή του".

Ο βίαιος - αν παραστεί ανάγκη - εκσυγχρονισμός και εξευρωπαϊσμός της τουρκικής κοινωνίας εξακολουθεί να αποτελεί τον πυρήνα της ιδεολογίας των Κεμαλιστών και εξηγεί τη στήριξη από τις δυνάμεις αυτές (που κατά τα άλλα υπερασπίζονται το δυτικό τρόπο ζωής), των επεμβάσεων του στρατού και την ανοχή στις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η αριστερά

Το αριστερό κίνημα - ένα κίνημα πολύ αδύναμο στην Τουρκία - ξεκίνησε περίπου την ίδια εποχή με τον Κεμαλισμό, από το 1920, επηρεασμένο από τη Σοβιετική Επανάσταση. Το 1940 και το 1950 εμφανίζει κάποια κινητικότητα, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθούν συλλήψεις αριστερών διανοουμένων. Το 1960, το αριστερό κίνημα εμφανίζεται ιδιαίτερα ενισχυμένο, τόσο ώστε να θεωρηθεί ως κύριος εχθρός του κράτους και να διωχθεί συστηματικά, ενώ στις τάξεις του περιλαμβάνονται πολλοί Κούρδοι και φιλελεύθεροι.

Σήμερα η αριστερά στην Τουρκία είναι διαλυμένη. Παρόλα αυτά, οι αριστερές - έστω και κατ' όνομα - δυνάμεις παραμένουν στις μέρες μας ποσοτικά σημαντικές. Δύο μεγάλα- κεμαλικά ουσιαστικά- κόμματα αποκαλούνται, όπως προαναφέραμε, "αριστερά", πράγμα το οποίο δημιουργεί μια σύγχυση. Η αριστερά αυτή βρίσκεται σε σχέση όσμωσης με τους κεμαλιστές και τους φιλελεύθερους. Ορισμένοι αριστεροί σήμερα κλίνουν προς τους φιλελεύθερους, μερικοί ισλαμιστές μιλούν σαν αριστεροί και ορισμένοι αριστεροί είναι κεμαλιστές.

Στους αριστερούς υπάρχει, τέλος, ένα κομμάτι κλασικών μαρξιστών που δίδουν μεγαλύτερη σημασία στον διεθνισμό και όχι στον τουρκισμό, δεν προτάσσουν, δηλαδή, την εθνική συνείδηση.

Οι φιλελεύθεροι

Οι φιλελεύθεροι είναι ένα μικρό ρεύμα το οποίο εκφράζεται από τους αριστερούς και ένα μέρος των ισλαμιστών.

Ένα κίνημα των αριστερών που γέρνει προς τους φιλελεύθερους είναι ένα νέο ρεύμα στην Τουρκία και ονομάζεται "το κίνημα των πολιτών" ή της "δεύτερης δημοκρατίας". Αυτό το κίνημα είναι πρώην αριστεροί, φιλελεύθεροι, που αναπτύσσουν φιλελεύθερες ιδέες και επικοινωνούν τόσο με τους ισλαμιστές όσο και με τους αριστερούς, αλλά είναι αντίθετοι προς τους κεμαλιστές και τους εθνικιστές, οι οποίοι από τη μεριά τους, τους θεωρούν προδότες ή αφελείς.

Οι εθνικιστές

Οι εθνικιστές συγγενεύουν με ακραία ισλαμικά και κεμαλικά στοιχεία και υπερασπίζονται ό,τι υπερασπίζονται οι ακραίοι εθνικιστές σε όλο τον κόσμο: την υπεροχή και καθαρότητα του έθνους και την επιβολή του επί παντός αντιπάλου και εχθρού, πραγματικού ή φανταστικού.

Ζητούν σκληρή πολιτική, έχουν υπερηφάνεια για την ιστορία του έθνους και μεγάλα ιδεώδη και η στάση τους έναντι των γειτόνων είναι επεκτατική, σε αντίθεση με τους κεμαλιστές, οι οποίοι μιλούν για ειρήνη και δεν εκφράζουν - δια λόγου τουλάχιστον - επεκτατικές βλέψεις.

Το κλειδί είναι ο έλεγχος του κράτους

Όλοι αυτοί εμπλέκονται σ' έναν αγώνα εξουσίας, όχι για την επικράτηση στο κοινοβούλιο - όπως συμβαίνει στην Ελλάδα - αλλά για τον έλεγχο του κράτους.

Η αντιπολίτευση στο καθεστώς έχει την εικόνα απειλής για τον έλεγχο του κράτους. Μια απειλή, που για να την καταλάβουμε εμείς οι Έλληνες, θα πρέπει να φέρουμε στο μυαλό μας την Ελλάδα του 1950 και την τότε αναμέτρηση μεταξύ δεξιάς και αριστεράς.

Στην Ελλάδα σήμερα η απώλεια της εξουσίας σημαίνει μόνο απώλεια συμφερόντων και προνομίων.

Στην Τουρκία, αλλαγή της εξουσίας σημαίνει αλλαγή ταυτότητας και ενδεχομένως απειλή για την ίδια την ασφάλεια της ζωής και περιουσίας.

Η διαμάχη δεν είναι μόνο ιδεολογική. Υπάρχουν πολλές παράλληλες διαμάχες. Υπάρχει, π.χ. ένας πόλεμος μεταξύ Πόλης και Ανατολής. Ταυτόχρονα, η οικονομική ανάπτυξη αλλάζει τους συσχετισμούς δυνάμεων μεταξύ επαρχίας και των ελίτ των πολέων, όπως και μεταξύ γραφειοκρατίας και των οικονομικά ανερχόμενων (βιομηχάνων, βιοτεχνών κ.λπ.), που διεκδικούν και αυτοί μέρος της εξουσίας.

Δύο στρατόπεδα

Η τουρκική κοινωνία σήμερα έχει χωριστεί σε δύο μεγάλα στρατόπεδα: τους ισλαμιστές και τους κεμαλιστές.

Από τη μία πλευρά βρίσκονται οι δυνάμεις που υποστηρίζουν και σέβονται το κράτος (στρατός, γραφειοκρατία, συνταγματικό δικαστήριο), καθώς και τα κόμματα των Μπαυκάλ, Ετσεβίτ, Γιλμάζ και από την άλλη οι ισλαμιστές, οι πιο ακραίοι από τους εθνικιστές και η Τσιλέρ.

Το οξύμωρο σχήμα είναι ότι οι δεύτεροι μιλούν για δημοκρατία και είναι αντίθετοι με τις στρατιωτικές παρεμβάσεις, ενώ οι δημοκρατικοί και ευρωπαϊστές και οι φιλελεύθεροι είναι μαζί με το στρατό.

Οι υποστηρικτές του κράτους είναι στην ουσία υποστηρικτές του "Κεμαλισμού". Ζητούν μια σύγχρονη Τουρκία με ευρωπαϊκό προσανατολισμό, αλλά ταυτόχρονα επεμβάσεις του στρατού και καταστρατήγηση των νόμων, του συντάγματος και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιμένουν στον αναγκαστικό ορθολογισμό.

Οι άλλοι μιλούν για παράδοση (ισλάμ), αλλά με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις επιθυμίες του τουρκικού λαού. Το ισλάμ σήμερα έχει φτάσει να μιλά για μεταμοντερνισμό και βλέπει κανείς κοπέλες που έχουν σπουδάσει στα καλύτερα δυτικά πανεπιστήμια να κυκλοφορούν οδηγώντας τη Μερσεντές τους με καλυμένο το πρόσωπό τους.

Πρόκειται για ένα σχήμα που είναι φυσικό να προκαλεί σύγχυση σε όσους δεν έχουν μελετήσει ή ζήσει από κοντά την Τουρκία.

Τι προς ημάς

Η κατανόηση της πολυσύνθετης πραγματικότητας που επικρατεί στη σύγχρονη Τουρκία έχει προπαντός αξία για εμάς τους Έλληνες. Ο κορυφαίος και για τα δύο έθνη στόχος της αρμονικής συνύπαρξης, απαιτεί κατανόηση του τρόπου με τον οποίο σκέπτεται η άλλη πλευρά και ανάλογη προσαρμογή της συμπεριφοράς. Όταν δύο έθνη βρίσκονται σε διαφορετικό επίπεδο εξέλιξης, η κατανόηση αυτή είναι φυσιολογικό να ξεκινάει από το πιο προηγμένο, που έχει περισσότερο τη δυνατότητα να καταλάβει την απέναντι πλευρά. Στην Ελλάδα αυτή η προσπάθεια δεν έχει καθόλου επιχειρηθεί. Δεν μελετάμε συστηματικά τη σύγχρονη Τουρκία και προτιμούμε να παραμένουμε σε αντιλήψεις που προέρχονται από τα δικά μας στερεότυπα, εντάσσοντας σ' αυτά τις λιγοστές πραγματικές πληροφορίες και περιστατικά που φτάνουν από την άλλη πλευρά του Αιγαίου.

Το χειρότερο δε είναι ότι με συμπεριφορές εθνικής πλειοδοσίας, που οφείλονται σε μικροκομματικούς ή μικροπολιτικούς υπολογισμούς ή και σε απλή επιπολαιότητα, ενισχύουμε συστηματικά τις ανασφάλειες και τις παράνοιες που υπάρχουν στη σημερινή Τουρκία. Ανασφάλειες, τα αίτια και η έκταση των οποίων ενδεικτικά μόνο συζητήθηκαν στις προηγούμενες σελίδες.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ **ΗΡΑΚΛΗ**

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Τη συνέντευξη πήρε
ο Πάυλος Κλαυδιανός

Οι ελληνικές εφημερίδες, όσον αφορά τις τουρκικές εκλογές, μοιάζει σαν να 'πεσαν λίγο από τα σύννεφα.

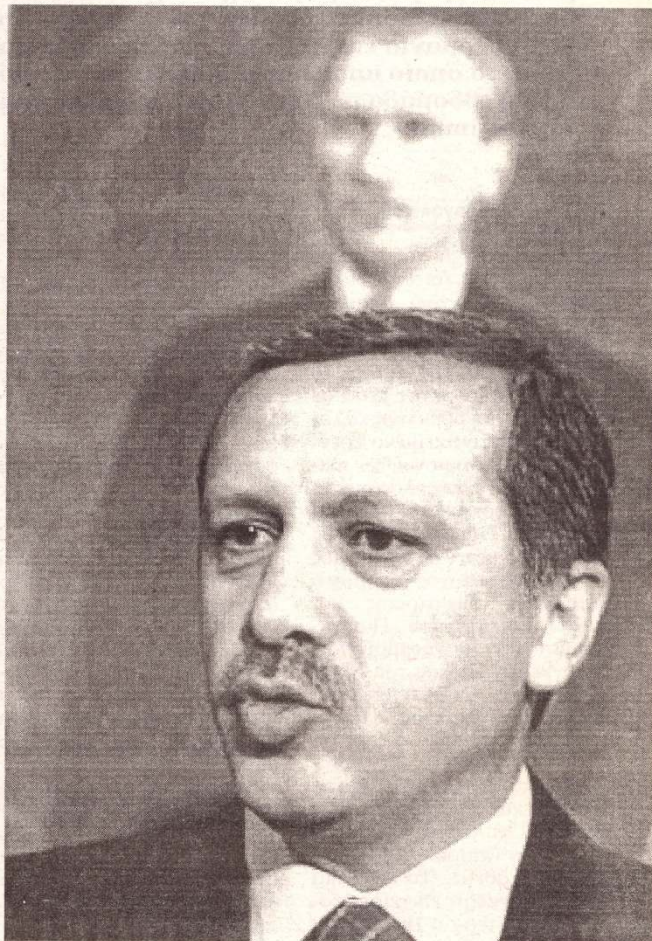
Δυστυχώς είναι έτσι. Εδώ και πολλά χρόνια έχουμε πολλοί υποστηρίξει με γραπτά μας ότι το πολιτικό Ισλάμ δεν είναι το Ισλάμ της Τουρκοκρατίας ή ό, τι άλλο φανταζόμαστε. Μάλιστα, μπορεί να περιμένει κανείς και ορισμένα θετικά στοιχεία. Αυτό το λένε πια πολλοί και στην Τουρκία αλλά υποστηρίζεται και διεθνώς, με εκδόσεις και σε συνέδρια. Η Ελλάδα στο θέμα αυτό έχει καθυστερήσει, δεν παρακολούθησε τις εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας.

Η Ελλάδα ή η Δύση;

Νομίζω ότι η Ελλάδα υστερεί. Η Δύση έχει μελετήσει το θέμα αυτό πιο συστηματικά. Το βασικό λάθος που κάνουμε, κατά τη γνώμη μου, είναι στο ξεκίνημα: μιλάμε για ένα Ισλάμ σαν να ήταν ενιαίο. Είναι σαν να μιλάμε για ενιαία Χριστιανοσύνη ενώ υπάρχουν δόγματα. Στην Τουρκία, για παράδειγμα, υπάρχουν τρία τουλάχιστον ρεύματα διαφορετικά το ένα από το άλλο, ενώ κάθε ένα απ' αυτά έχει και τις υποδιαίρεσεις του. Δεύτερον, δεν μιλάμε για ένα θρησκευτικό δόγμα. Μιλάμε για ένα πολιτικό κίνημα, αυτό που αποκαλείται πολιτικό Ισλάμ, αν θέλετε, που δεν έχει σχέση με τη θρησκεία Ισλάμ. Ή έχει μεν μια σχέση έμμεση, όμως δεν είναι αυτό που παραδοσιακά γνωρίζουμε. Είναι μια πολιτική κίνηση.

Συμπυκνώνει, δηλαδή, κάποια πολιτικά και κοινωνικά αιτήματα που τίθενται σήμερα στην Τουρκία;

Ακριβώς. Για να κατανοήσουμε το πολιτικό Ισλάμ στην Τουρκία πρέπει να γνωρίζουμε κατ' αρχάς τη διαδρομή του Κεμαλισμού, δηλαδή το πρόγραμμα και την εφαρμογή του προγράμματος στο νέο έθνος - κράτος από το 1923 έως σήμερα. Έτσι θα κατανοήσουμε και το πολιτικό Ισλάμ και πώς απέδωσε πόν-



πάει να χειραφετηθεί;

Νομίζω ότι δεν υπάρχει τίποτε το προβληματικό, κατ' αρχάς. Προβλημα είναι το πώς εκλαμβάνονται ορισμένα σημεία αυτής της παράδοσης από τους Κεμαλιστές. Βασικά, πίστεψαν ότι όλα τα δεινά πηγάζαν από τις παραδοσιακές αξίες της οθωμανικής περιόδου και αρνήθηκαν έτσι τα βασικά πιστεύω και το συνδυαστικό κριό που έδενε αυτή την κοινότητα, δηλαδή τη μουσουλμανική. Προσπάθησαν, μ' άλλα λόγια, να αγνοήσουν μια παράδοση που ήταν βαθειά ριζωμένη μέσα στο λαό. Αυτό, όμως, δεν μπόρεσε να συμβεί.

Ήταν μια παραβίαση.

θα ζήσουν πιο άνετα, θα εκφραστούν πιο ελεύθερα ενώ θα είναι ασφαλείς ότι δεν θα υπάρξει ένα καταπιεστικό καθεστώς που θα τους απειλεί. Οι Ισλαμιστές σήμερα όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα με το κράτος, σωτηρία βρίσκουν στα δικαστήρια της ΕΕ, στη Δύση. Και σήμερα - τονίζω όμως το σήμερα - με ειλικρίνεια είναι υπέρ της ΕΕ και της πορείας προς την Ευρώπη. Το τι θα συμβεί όταν εδραιωθεί αυτό το κίνημα και αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ δεν μπορώ να το γνωρίζω. Αλλά ας ελπίσουμε ότι δεν θα είναι τόσο αρνητικό όσο υπήρξε το τουρκικό καταπιεστικό κράτος μέχρι σήμερα.

ως υποκαταστάσεις του Δεύτερου, δεν μιλάμε για ένα θρησκευτικό δόγμα. Μιλάμε για ένα πολιτικό κίνημα, αυτό που αποκαλείται πολιτικό Ισλάμ, αν θέλετε, που δεν έχει σχέση με τη θρησκεία Ισλάμ. Ή έχει μεν μια σχέση έμμεση, όμως δεν είναι αυτό που παραδοσιακά γνωρίζουμε. Είναι μια πολιτική κίνηση.

Συμπυκνώνει, δηλαδή, κάποια πολιτικά και κοινωνικά αιτήματα που τίθενται σήμερα στην Τουρκία;

Ακριβώς. Για να κατανοήσουμε το πολιτικό Ισλάμ στην Τουρκία πρέπει να γνωρίζουμε κατ' αρχάς τη διαδρομή του Κεμαλισμού, δηλαδή το πρόγραμμα και την εφαρμογή του προγράμματος στο νέο έθνος – κράτος από το 1923 έως σήμερα. Έτσι θα κατανοήσουμε και το πολιτικό Ισλάμ και πώς αντέδρασε, πώς προέκυψε.

Συγκροτήθηκε, δηλαδή, παράλληλα και σιγά – σιγά και το πολιτικό Ισλάμ.

Ναι. Θάλεγα, ότι ο Κεμαλισμός ως κίνημα προσπάθησε να διαμορφώσει μια νέα εθνική ταυτότητα. Αυτή η προσπάθεια ήλθε σε σύγκρουση με το λαϊκό αίσθημα, την ταυτότητα που υπήρχε ως τότε μέσα στις κοινότητες της Τουρκίας. Υπήρξε σύγκρουση. Εφαρμόστηκε μια βίαιη προσπάθεια να εμποδωθεί αυτή η νέα ταυτότητα και σήμερα βιώνουμε την αντίδραση σ' αυτή τη διαδικασία. Αυτό είναι το πολιτικό Ισλάμ: μια κραυγή για την αναγνώριση μιας ταυτότητας, που στηρίζεται βασικά σε παραδοσιακές αξίες.

Ποιες απ' αυτές τις αξίες ό-

πάει να χειραφετηθεί;

Νομίζω ότι δεν υπάρχει τίποτε το προβληματικό, κατ' αρχάς. Πρόβλημα είναι το πώς εκλαμβάνονται ορισμένα σημεία αυτής της παράδοσης από τους Κεμαλιστές. Βασικά, πίστεψαν ότι όλα τα δεινά πηγάζαν από τις παραδοσιακές αξίες της οθωμανικής περιόδου και αρνήθηκαν έτσι τα βασικά πιστεύω και το συνδυαστικό κρικό που έδενε αυτή την κοινότητα, δηλαδή τη μουσουλμανική. Προσπάθησαν, μ' άλλα λόγια, να αγνοήσουν μια παράδοση που ήταν βαθειά ριζωμένη μέσα στο λαό. Αυτό, όμως, δεν μπόρεσε να συμβεί. **Ήταν μια παραβίαση.**

Ήταν μία παραβίαση πολλών πραγμάτων. Πρώτα απ' όλα κοινωνιολογικών διαδικασιών με την έννοια ότι δεν μπορείς να επιβάλλεις ό, τι θέλεις. Ήταν όμως και παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρξε καταπίεση αξιών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αυτό είναι το αρνητικό του Κεμαλισμού. Το ίδιο το Ισλάμ αποτελείται από πολλά ρεύματα, υπάρχουν όντως ακραίες θέσεις όπως και πολύ οπισθοδρομικοί κύκλοι. Αυτό είναι γεγονός. Παραδοσιακά, το Ισλάμ δεν φημίζεται για τη δημοκρατική του ευαισθησία. Όμως σήμερα, τα τελευταία δέκα χρόνια ας πούμε, αυτό το κίνημα, το πολιτικό Ισλάμ, βλέπει ότι μέσα από τις διαδικασίες της Ευρώπης, της Δημοκρατίας, των

θα ζήσουν πιο άνετα, θα εκφραστούν πιο ελεύθερα ενώ θα είναι ασφαλείς ότι δεν θα υπάρξει ένα καταπιεστικό καθεστώς που θα τους απειλεί. Οι Ισλαμιστές σήμερα όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα με το κράτος, σωτηρία βρίσκουν στα δικαστήρια της ΕΕ, στη Δύση. Και **σήμερα** – τονίζω όμως το σήμερα – με ειλικρίνεια είναι υπέρ της ΕΕ και της πορείας προς την Ευρώπη. Το τι θα συμβεί όταν εδραιωθεί αυτό το κίνημα και αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ δεν μπορώ να το γνωρίζω. Αλλά ας ελπίσουμε ότι δεν θα είναι τόσο αρνητικό όσο υπήρξε το τουρκικό καταπιεστικό κράτος μέχρι σήμερα.

Τονίζετε, παρατηρώ, το “ειλικρίνεια”.

Ναι, διότι πραγματικά αυτό το διακρίνω, σήμερα. Οι “εκουγχρονιστές” της Τουρκίας, οι Κεμαλιστές δηλώνουν βέβαια ότι οι Ισλαμιστές είναι οπισθοδρομικοί, ότι θα γίνουν αιτία να αναπτυχθεί ένα παραδοσιακό κράτος ξένο προς τις νέες αξίες.

Ποιος ο βασικός λόγος που δεν άντεξε η παραδοσιακή πολιτική τάξη;

Κουτάχτε, μπορούμε να δούμε τα δύο κόμματα που μπήκαν στη Βουλή σαν τα δύο κυρίαρχα ρεύματα που τα είχαμε παρατηρήσει και στην αρχή του περασμένου – πια – αιώνα. Το ένα ήταν οι Νεότουρκοι, που είχαν ένα σχέδιο εκσυγχρονισμού της Τουρκίας, δηλαδή να πάρουν, να χρησιμοποιήσουν την τεχνο-

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΤΥΛΙΑΝΕΑ

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΛΑΣ

Ερευνώντας την Τουρκία εκ

Παλλά από όσα γνωρίζουμε για τους Τούρκους γειτονές μας τα γνωρίζουμε μέσα από τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη ή τα μυθιστορήματα του Κανιτάκι. Με τον ίδιο ίσως τρόπο γνωρίζουν και οι Τούρκοι τους Έλληνες μέσα από τα κείμενα των δικών τους συγγραφέων. Ο Ηρακλής Μήλλας, πολιτικός μηχανικός με μεταπτυχιακά στις Πολιτικές Επιστήμες, γνωρίζει καλά και τις δύο πλευρές. Ωχι μόνο γιατί γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Τουρκία (η οικογένειά του κατάγεται από την Ανδρό και εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1890), αλλά κυρίως γιατί μελέτησε διεξοδικά την τουρκική λογοτεχνία προκειμένου μέσα από αυτή να ερευνήσει την εικόνα του Έλληνα. Στη διδακτορική του διατριβή, που διακρίθηκε με αρτίστηα από το Πανεπιστήμιο της Αγκυρας μελέτησε 120 Τούρκους συγγραφείς από το 1870 μέχρι σήμερα σε συνολικά 400 τόμους μυθιστορημάτων και 50 διηγημάτων. Μέσα από αυτή την έρευνα προκρίπτει ανάγλυφα και διαχρονικά η τουρκική αντίληψη για τον Έλληνα. Στην Τουρκία έζησε μέχρι το 1971 και επέστρεψε ως καθηγητής Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Αγκυρας όπου συνέβαλε στην ίδρυση Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών το 1991. Ένα τμήμα διδασκαλίας γλώσσας και λογοτεχνίας, που διακρίνεται για το ιδιαίτερα φιλικό, ευχάριστο, μη ανταρχικό αλλά και έντονα ευρωπαϊκό κλίμα του και που όπως ο ίδιος διαπιστώνει έχουν αγάπησει ιδιαίτερα οι Τούρκοι φοιτητές. Η μεγαλύτερη επιτυχία του τμήματος είναι σύμφωνα με τον κ. Μήλλα ότι οι φοιτητές του ξεπέρασαν τις προκαταλήψεις τους, αντιμετωπίζουν θετικά την Ελλάδα, την επισκέπτονται. Το πιο δύσκολο και ενδιαφέρον εγχείρημα ήταν η διδασκαλία της Ελληνικής Ιστορίας σε Τούρκους φοιτητές που είχαν διδαχθεί στα σχολικά τους χρόνια την Ιστορία από μια διαφορετική σκοπιά.

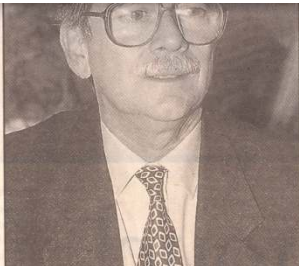
«Είμαστε Έλληνες και είναι Τούρκοι γιατί βλέπουμε ένα διαφορετικό παρελθόν», λέει χαρακτηριστικά. «Κάθε, όμως, ιστορική αλήθεια», συμπληρώνει, «υπάρχει τρόπος να τη διατυπώσεις χωρίς να θίξεις τον άλλο».

«Κάθε ιστορική αλήθεια υπάρχει τρόπος να τη διατυπώσεις χωρίς να θίξεις τον άλλο»



μεγάλη στροφή. Αναπτύσσεται ο εθνικισμός στο τουρκόφωνο στοιχείο. Μέσα σε λίγα χρόνια, η διαφορετική προσέγγιση του Έλληνα περνά και στα μυθιστορήματα. Ο Έλληνας είναι πλέον εχθρός, κακός, αρνητικός, ανήθικος, οι γυναίκες παρουσιάζονται συγίθως ως πόρνες, με κακές διαθέσεις. Αυτή η προσέγγιση φτάνει μέχρι σήμερα αλλά με σταδιακά περιοριζόμενη ένταση (είναι πιο έντονη στη δεκαετία του '20, του '30, του '40 και λιγότερο σήμερα). Στη δεκαετία του '50 εμφανίζονται θετικά και στη δεκαετία του '60 πιο έντονα, οι αριστοί Τούρκοι συγγραφείς που παρουσιάζουν τον Έλληνα όχι αρνητικά, κίπτε ως πρωτοπόρο σε έναν αγώνα για μία καλύτερη κοινωνία. Ανάμεσα στους νεότερους εξ αυτών θα ξεχωρίσει τον Αζίζ Νεσίν, τον Νεντί Γκιουρσάλ, την Φερνιτέ Τσιτσάκογλου, των οποίων το έργο είναι γνωστό και στην Ελλάδα. Υπάρχει και μια άλλη σχολή, θα τους ονόμαζα ανθρωπιστές, όπου επίσης ο Έλληνας εμφανίζεται με την ανθρώπινη του ιδιότητα, δεν είναι αρνητικός, είναι ευχάριστος, ένας κανονικός άνθρωπος. Ένας πολύ γνωστός συγγραφέας είναι ο Σαϊτ Φαϊκ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΤΥΛΙΑΝΕΑ



ρα αλλά με σταδιακά περιοριζόμενη ένταση (είναι πιο έντονη στη δεκαετία του '20, του '30, του '40 και λιγότερο σήμερα). Στη δεκαετία του '50 εμφανίζονται θετικά και στη δεκαετία του '60 πιο έντονα, οι αριστοί Τούρκοι συγγραφείς, που παρουσιάζουν τον Έλληνα όχι αρνητικά, κίπτε ως πρωτοπόρο σε έναν αγώνα για μία καλύτερη κοινωνία. Ανάμεσα στους νεότερους εξ αυτών θα ξεχωρίσει τον Αζίζ Νεσίν, τον Νεντί Γκιουρσάλ, την Φερνιτέ Τσιτσάκογλου, των οποίων το έργο είναι γνωστό και στην Ελλάδα. Υπάρχει και μια άλλη σχολή, θα τους ονόμαζα ανθρωπιστές, όπου επίσης ο Έλληνας εμφανίζεται με την ανθρώπινη του ιδιότητα, δεν είναι αρνητικός, είναι ευχάριστος, ένας κανονικός άνθρωπος. Ένας πολύ γνωστός συγγραφέας είναι ο Σαϊτ Φαϊκ. Μια ακόμα σχολή είναι αυτή των ισλαμιστών, με πολλά κοινά στοιχεία με τους εθνικιστές, που παρουσιάζουν τον Έλληνα κατά κανόνα αρνητικά, αλλά το θρησκό Έλληνα εξίσου καλό με το θρησκό Τούρκο μουσουλμάνο. Μια μικρότερη αλλά σημαντική ομάδα συγγραφέων αποτελούν οι μη μουσουλμάνοι τουρκόφωνοι συγγραφείς, Έλληνες, Αρμένιοι και Εβραίοι που έχουν γράψει στα τουρκικά. Εμφανίζουν τον Έλληνα θετικά και δεν ταυτίζονται με την τουρκική κοινωνία. Το μεγάλο πάντως ενδιαφέρον έχει κατά τη γνώμη μου μία σχολή - εργό τους αποκάλυψε ανατολιότες - που σήμερα εκφράζεται από πολλούς Τούρκους διανοούμενους και στην οποία θα κατέτασα και το βιβλίο του Οζάλ «Ευρώπη και Τουρκία». Ο Έλληνας παρουσιάζεται θετικά με έναν περιέργο τρόπο επειδή αναγνωρίζει την κυριαρχία του Τούρκου, τον οποίο θαυμάζει και συμπάθει, ταυτίζεται μαζί του σε αγώνες κατά της Δύσης. Ένας Έλληνας οφελής.

Όσο για το κατά πόσο αισθάνθηκε να περιορίζεται η ελευθερία του στη διατύπωση των απόψεών του ο κ. Μήλλας υπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Χειρότερο από την έλλειψη ελευθεριών που έχει η Τουρκία είναι η αβεβαιότητα, η ανασφάλεια που προκύπτει μέσα απ' αυτό. Δεν ξέρεις ποτέ θα μιλήσεις χωρίς πρόβλημα και ποτέ θα πες κάτι ήσυχος σημασίας και θα βρεθείς στη φυλακή».

Οι Έλληνες στην τουρκική λογοτεχνία

•Κύριε Μήλλα, έχετε μελετήσει περισσότερα από 400 βιβλία τουρκικής λογοτεχνίας με αναφορές στην Ελλάδα. Πώς βλέπουν τον Έλληνα οι Τούρκοι λογοτέχνες;

Η εικόνα του Έλληνα στην τουρκική λογοτεχνία είναι διαφορετική από την αντίστοιχη του Τούρκου στην ελληνική λογοτεχνία, όπου έχουμε μια ομοιομορφία. Ο Τούρκος είναι δηλαδή ιστορικά αρνητικός, όταν παρουσιάζεται ως ο κατακτητής στην Τουρκοκρατία, αλλά όταν μιλάμε για τον απλό άνθρωπο, το γείτονά μας είναι φιλοσοφικός, με τα καλά και τα κακά του στοιχεία. Στην Τουρκία, όχι αποκλειστικά στη λογοτεχνία αλλά και στην κοινωνία, παρατηρούμε μια μεγάλη διαφοροποίηση. Μέχρι το 1912 περίπου έχουμε τους οθωμανιστές, μια αντίληψη αυτοκρατορική, όπου δεν έχει αναπτυχθεί μια εθνική συνείδηση ούτε διαφορετική αντιμετώπιση άλλων εθνών. Από αυτούς, οι Έλληνες, οι Ρωμιοί, οι ορθόδοξοι αντιμετωπίζονται σαν μια κοινότητα μέσα στην αυτοκρατορία, και κάπως ευνοϊκά, με συμπάθεια και ίσως και θαυμασμό. Γύρω στο 1912 παρατηρούμε μια

•Είναι ρεαλιστική αυτή η προσέγγιση; Καθόλου. Μάλλον υπερφαικτική. Δηλαδή, ο Έλληνας είναι θετικός στο βαθμό που δεν είναι Έλληνας.

•Ποιο είναι το κεντρικό συμπέρασμα αυτής της έρευνας;

Ότι η τουρκική κοινωνία δεν έχει επιτύχει την ελάχιστη συναισθητική θέματα εθνικά, δεν μπορούν να προσδιοριστούν ενστικά να χαρακτηρίσουν τον «άλλο» και ταυτόχρονα έχουν πρόβλημα να προσδιορίσουν τη δική τους ταυτότητα. Υπάρχει στην Τουρκία πρόβλημα εθνικής ταυτότητας και γ' αυτό υπάρχουν και οι συγχροιστές μεταξύ κεραλιστών, ακραίων εθνικιστών, ισλαμιστών, σοσιαλιστών και φιλελευθέρων που εκφράζονται με διάφορους τρόπους όπως το δίλημμα: δημοκρατία ή αυτοκρατορία.

Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο κάθε σχολή προσεγγίζει τον Έλληνα ταυτίζεται με τον τρόπο που αντιμετωπίζει τη Δύση: θετικός ο Έλληνας, θετικός και η Δύση. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση των Τούρκων συγγρα-

Παρεξηγημένη η έρευνα για τη γειτονική χώρα

Ο Ηρακλής Μήλλας θεωρεί πως η «τουρκολογία» έχει μετατραπεί σε αγώνα μεγαλοστομίας και ύβρεων. Όπως υπογραμμίζει: «Ο σκοπός μου είναι να βρω τις ιστορικές και κοινωνικές αιτίες της κάθε συμπεριφοράς. Ορισμένοι αυτήν την προσέγγιση κάποτε την εκλαμβάνουν σαν μια διάθεση να δικαιολογήσω όλα τα συμβάντα. Άλλο είναι όμως να παρουσιάζεις τους λόγους μιας συμπεριφοράς και άλλο να τη δικαιολογείς ή να τη δικαιώνεις. Η διαφορά δεν είναι μόνο μεγάλη, αλλά αυτή η προσέγγιση είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Και η δική σας εφημερίδα έκανε το ίδιο λάθος στις 11 Μαΐου 1997. Παρεξηγήσατε αυτά που δήλωσα σε μια εφημερίδα στην Τουρκία. Ο κ. Μήλλας αναφέρεται σε δημοσίευσή της εφημερίδας μας που αδικούσε το επιστημονικό του έργο και είχε ένα απαίσιο τίτλο που τον έβαζε, άθελά του, στη γνωστή παλιτική αντιπαράθεση για την πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Τουλάχιστον το δημοσιογραφικό μας... ολιόθημα οδήγησε σε μια καλή γνωριμία και απ' ό,τι φαίνεται στο ξεκίνημα μιας δημιουργικής ανταλλαγής απόψεων».

ΤΩΝ ΞΣΩ

φών απέναντι στο ίδιο τους το κράτος: ταυτίζονται με το κράτος εκείνοι που παρουσιάζουν τον Έλληνα αρνητικό, ενώ έχουν κριτική στάση απέναντι στο κράτος εκείνοι που τον παρουσιάζουν πιο συμπαθή.

• Θεωρείτε ότι οι συγγραφείς, των οποίων οι απόψεις συγκλίνουν με την κυρίαρχη άποψη του καθεστώτος, εξυπηρετούν εσκεμμένα κάποιο στόχο;

Είναι χαρακτηριστικό του εθνικιστή η ταύτιση με μια κοινότητα πολύ ισχυρή, με ένα «πιστεύω» στην ανωτερότητά του. Είναι συνεπώς αυτονόητο ο εθνικιστής να ταυτιστεί και με το κράτος του και να αντιλαμβάνεται τον αντίπαλο, το γείτονα, τον «άλλο» ως κατώτερο.

• Πρόκειται για «κατευθυνόμενη» λογοτεχνική παραγωγή ή για ελεύθερα διατυπωμένες απόψεις;

Η κατευθυνόμενη σκέψη εμφανίζεται όχι σαν παραγωγή αλλά σαν εμπόδιο για παραγωγή. Για παράδειγμα, οι οθωμανιστές έπαψαν να γράφουν, ακόμα και μυθιστορήματα, μετά την ίδρυση του νέου κράτους, γιατί δεν ήταν αποδεκτή η γραμμή τους. Αντίστροφα οι ανθρωπιστές ή οι αριστεροί εκδηλώθηκαν πολύ αργότερα.

Τα μηνύματα της εποχής

• Τέτοια φαινόμενα πόσο έντονα είναι στη σημερινή εποχή;

Θα σας φέρω ένα παράδειγμα. Οι βιαιότητες του 1955 εμφανίζονται στο τουρκικό μυθιστόρημα μετά το 1975. Δεν υπήρχε μεν επίσημη απαγόρευση αλλά οι συγγραφείς απέφευγαν να θίξουν θέματα όπως οι πράξεις του τουρκικού κράτους κατά των μειονοτήτων και των Ελλήνων. Γιατί απλά δεν σήκωνε το κλίμα.

Δεν παίρνουν εντολές οι συγγραφείς, αλλά λαμβάνουν τα μηνύματα της εποχής. Ξέρουν τι επιτρέπεται και τι όχι. Ο μηχανισμός αυτός δουλεύει αυτόματα και αυθόρμητα.

• Όσο πλησιάζουμε προς το τέλος του αιώνα αλλάζει ο τρόπος προσέγγισης του Έλληνα από την τουρκική λογοτεχνία και σε ποια κατεύθυνση;

Σήμερα έχουμε μία πολυφωνία. Όλα τα ρεύματα μαζί αλλά μια σαφή άνοδο των ανθρωπιστών. Πάντως, ο Έλληνας απασχολεί λιγότερο την τουρκική λογοτεχνία συγκριτικά με το '20 ή το '30. Κατά μέσο όρο πάντως 3 στα 4 βιβλία τουρκικής λογοτεχνίας έχουν έμφαση ή άμεση αναφορά στον Έλληνα.

• Στην πολιτική ζωή της σύγχρονης Τουρκίας τα αντίστοιχα ρεύματα δείχνουν να συγκροτούνται. Πού εκτιμάτε ότι οδηγεί αυτή η σύγκρουση;

Αυτό είναι το μεγάλο άγχος των Τούρκων διανοουμένων. Αυτό που ήλπιζαν ήταν να επικρατήσει ο κεραλισμός, ένα είδος εκσυγχρονισμού. Υπάρχουν όμως αντιφάσεις: θέλουν να αποκλείσουν μία μερίδα του λαού από τη δημοκρατική διαδικασία και ταυτόχρονα να έχουν ένα δυτικό πολιτισμό, που εξ ορισμού απαιτεί πολυφωνία, πλουραλισμό. Δεν γίνεται αυτό. Αν δεν υπήρχαν αυταρχικές παρεμβάσεις, όπως του στρατού, το φυσιολογικό θα ήταν να υπάρξει μία σύνθεση με όλες τις τάσεις να εκφράζονται στο κοινοβούλιο και με ανεκτικότητα προς τη διαφορετική προσέγγιση. Αυτό δεν λειτουργεί στη σημερινή τουρκική κοινωνία, όπου η μία τάση προσπαθεί να αποκλείσει την άλλη (από το κοινοβούλιο, την κοινωνία, το δικαίωμα λόγου). Αν η Τουρκία πορευτεί προς τη Δύση, τότε θα έχουμε μία ομαλή εξέλιξη με τις αντικρουόμενες τάσεις να συμβιώνουν. Αν όχι πολλοί λένε ότι υπάρχει ήδη στην Τουρκία εμφύλιο στο μορφωτικό τομέα.

φών απέναντι στο ίδιο τους το κράτος: ταυτίζονται με το κράτος εκείνοι που παρουσιάζουν τον Έλληνα αρνητικό, ενώ έχουν κριτική στάση απέναντι στο κράτος εκείνοι που τον παρουσιάζουν πιο συμπαθή.

• Θεωρείτε ότι οι συγγραφείς, των οποίων οι απόψεις συγκλίνουν με την κυρίαρχη άποψη του καθεστώτος, εξυπηρετούν εσκεμμένα κάποιο στόχο;

Είναι χαρακτηριστικό του εθνικιστή η ταύτιση με μια κοινότητα πολύ ισχυρή, με ένα «πιστεύω» στην ανωτερότητά του. Είναι συνεπώς αυτονόητο ο εθνικιστής να ταυτιστεί και με το κράτος του και να αντιλαμβάνεται τον αντίπαλο, το γείτονα, τον «άλλο» ως κατώτερο.

• Πρόκειται για «κατευθυνόμενη» λογοτεχνική παραγωγή ή για ελεύθερα διατυπωμένες απόψεις;

Η κατευθυνόμενη σκέψη εμφανίζεται όχι σαν παραγωγή αλλά σαν εμπόδιο για παραγωγή. Για παράδειγμα, οι οθωμανιστές έπαψαν να γράφουν, ακόμα και μυθιστορήματα, μετά την ίδρυση του νέου κράτους, γιατί δεν ήταν αποδεκτή η γραμμή τους. Αντίστροφα οι ανθρωπιστές ή οι αριστεροί εκδηλώθηκαν πολύ αργότερα.

Τα μηνύματα της εποχής

• Τέτοια φαινόμενα πόσο έντονα είναι στη σημερινή εποχή;

Θα σας φέρω ένα παράδειγμα. Οι βιαιότητες του 1955 εμφανίζονται στο τουρκικό μυθιστόρημα μετά το 1975. Δεν υπήρχε μεν επίσημη απαγόρευση αλλά οι συγγραφείς απέφευγαν να θίξουν θέματα όπως οι πράξεις του τουρκικού κράτους κατά των μειονοτήτων και των Ελλήνων. Γιατί απλά δεν σήκωνε το κλίμα.

Δεν παίρνουν εντολές οι συγγραφείς, αλλά λαμβάνουν τα μηνύματα της εποχής. Ξέρουν τι επιτρέπεται και τι όχι. Ο μηχανισμός αυτός δουλεύει αυτόματα και αυθόρμητα.

• Όσο πλησιάζουμε προς το τέλος του αιώνα αλλάζει ο τρόπος προσέγγισης του Έλληνα από την τουρκική λογοτεχνία και σε ποια κατεύθυνση;

Σήμερα έχουμε μία πολυφωνία. Όλα τα ρεύματα μαζί αλλά μια σαφή άνοδο των ανθρωπιστών. Πάντως, ο Έλληνας απασχολεί λιγότερο την τουρκική λογοτεχνία συγκριτικά με το '20 ή το '30. Κατά μέσο όρο πάντως 3 στα 4 βιβλία τουρκικής λογοτεχνίας έχουν έμφαση ή άμεση αναφορά στον Έλληνα.

• Στην πολιτική ζωή της σύγχρονης Τουρκίας τα αντίστοιχα ρεύματα δείχνουν να συγκροτούνται. Πού εκτιμάτε ότι οδηγεί αυτή η σύγκρουση;

Αυτό είναι το μεγάλο άγχος των Τούρκων διανοουμένων. Αυτό που ήλπιζαν ήταν να επικρατήσει ο κεραλισμός, ένα είδος εκσυγχρονισμού. Υπάρχουν όμως αντιφάσεις: θέλουν να αποκλείσουν μία μερίδα του λαού από τη δημοκρατική διαδικασία και ταυτόχρονα να έχουν ένα δυτικό πολιτισμό, που εξ ορισμού απαιτεί πολυφωνία, πλουραλισμό. Δεν γίνεται αυτό. Αν δεν υπήρχαν αυταρχικές παρεμβάσεις, όπως του στρατού, το φυσιολογικό θα ήταν να υπάρξει μία σύνθεση με όλες τις τάσεις να εκφράζονται στο κοινοβούλιο και με ανεκτικότητα προς τη διαφορετική προσέγγιση. Αυτό δεν λειτουργεί στη σημερινή τουρκική κοινωνία, όπου η μία τάση προσπαθεί να αποκλείσει την άλλη (από το κοινοβούλιο, την κοινωνία, το δικαίωμα λόγου). Αν η Τουρκία πορευτεί προς τη Δύση, τότε θα έχουμε μία ομαλή εξέλιξη με τις αντικρουόμενες τάσεις να συμβιώνουν. Αν όχι πολλοί λένε ότι υπάρχει κίνδυνος εμφύλιου. Εγώ είχα γράψει ότι υπάρχει ήδη στην Τουρκία εμφύλιο στο μορφωτικό τομέα.

